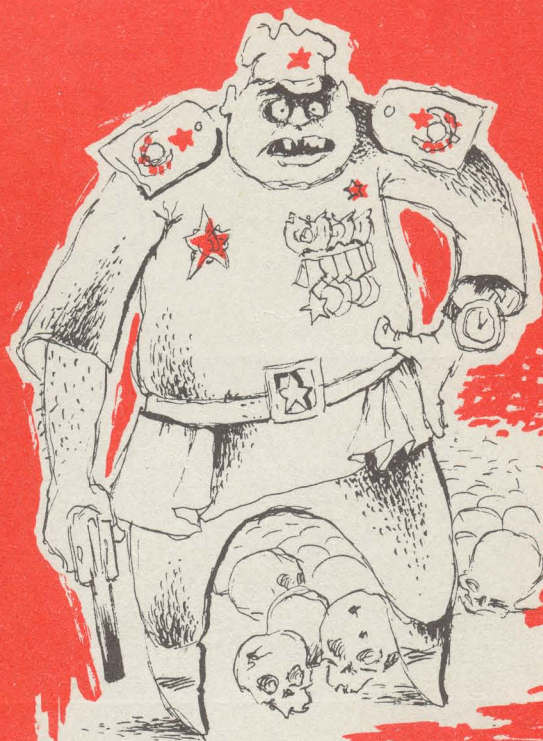

І В А Н

Х М Е Л Ь Н И Ц Ь К И Й

В

К Р А І Н І
Р А Б С Т В А
І С М Е Р Т І

БІБЛІОТЕКА «САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ»

Випуск 1.

ІВАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

В країні рабства і смерти

Чікаго

1951

Накладом Видавництва «Самостійна Україна»

Відбитка з журналу «Самостійна Україна».

Пам'яті невинних жертв терору ЧК—ГПУ—
НКВД—МВД.

Присвячує

Автор.

Частина перша.

ВУЛИЦЯ ЖАХЛИВОЇ УСТАНОВИ

Квітучі каштани кидають скупі тінь на асфальтові хідники й суворі, модерні, сірі будинки.

На ганку стоїть озброєний вартовий у червоно-синьому кашкеті і червоніє писана золотом таблиця: «Винницьке Обласне Управління НКВД».

Ця найбільша і найстрашніша в області установа займала цілу велику вулицю, що носила жорстоке ім'я — колишнього керівника ЧК — ГПУ Фелікса Держинського.

Ця вулиця розбудувалася немов в рр. 1929—30, 1932—33. За ці роки вирости тут три розлогі п'ятиповерхові залізобетонні будинки, розширено й розбудовано інші доми й надбудовано на них нові поверхи.

На цій улиці колись була ЧК.¹⁾ Ще свіжа пам'ять про її криваву роботу в 20-их роках, коли щонаочі там розстрілювано сотні людей.

Коли я проходив цією вулицею, завжди намагався швидше поминути її і не розглядати будинків від яких віяло холодним подихом смерті. І перехожі, яких іноді доводилось зустрічати на цій вулиці в день, мали переляканий вигляд, бліде обличчя і тримали руки за спиною. За ними невідступно слідувало двоє з руками в кишенях. То спроваджували чергову жертву...

¹⁾ ЧК — Надзвичайна Комісія (по боротьбі з проти-комунізмом. ГПУ — Головне Політичне Управління).

Справжній рух починався на вулиці Дзержинського після 12-ої ночі. Тоді з тюрми, що знаходиться на протилежному кінці міста, мчали закриті авта без вікон (т. зв. «Чорні Ворони»), якими НКВД-исти возили арештованих на допит.

До ранку горіло світло у вікнах страшної установи, і переходити вулицею було небезпечно.

Давно проминула громадянська війна, розстріляно грубі сотні тисяч царських урядників, офіцерів, підприємців, купців, учених і священників. Назовні видавалося все спокійно. Советська преса захлиналася від гістеричних слів: «жити стало краще, — жити стало веселіше». Стахановці²⁾ виконували і перевиконували норми.

Чому ж так інтензивно працювали «Чорні Ворони»?

Від 1917 р. більшовицький режим спирався в першу чергу на терорі, бо зраї московських комуністів-більшовиків ніколи б не вдалося досягти панування і втримати владу, коли б вони не вживали до досконалости доведеної брехливої пропаганди, завдяки якій їм вдалося спочатку повернути на свій бік частину робітничої та селянської маси, пообіцявши їм у власність фабрики та землю, і по-друге — кривавого терору.

Сам Ленін давав настанови першим керівникам ЧК Дзержинському і Менжинському. Він писав чимало красномовних висловів про застосування терору. Ось напр., в XXV-тому томі його

²⁾ Стахановці — послідовники гірника Стаханова, який доводив, що можна за день праці зробити дві-три, а то й більше, норм виробітку. Рух цей організований більшовицькою пропагандою і уявляє собою один з хитрих батогів советської держави для визискування робітників.

творів сказано: — «відмовитися від влади, відмовитися від терору — означає перетворитися в жалюгідного обивателя». Том XXVI: «Без терору не можна обійтися...» Том XXIII — «шкодувати і відмовитися від терору «ми не повинні».

З одної з вищенаведених цитатів («відмовитись від влади, відмовитися від терору») бачимо, що Ленін поставив знак рівності між «владою советів» і терором. І терор став справжнім і чи не єдиним символом советської влади.

Кого ж карали й карають сталінські сатрапи? Адже дореволюційне покоління до 30-их років великої жовтневої революції вже вимерло саме, або було знищене. Адже «куркуля, як клясу» знищено, й поза колхозами — немає селян. Адже у всіх проявах ентузіазму до режиму, зокрема в виборах бере участь 98 проц. а то й 99 проц. Хто ж ті вороги «селянсько-робітничої влади»? Чому їх так багато й чому вони такі зав'язі?

Большевизм — це знищення людини. Отже кожен, хто лишився людиною, хто ще не став безвладним колісцячком державно-партійної машини — ворог її. Машина ця поставлена на опанування світу і не терпить людей, що мають свою думку. Вона потребує безвольних автоматів, що будуть битися, захоплюватися, адмініструвати, голосувати — і робити все на наказ червоного Кремля.

Політична зброя вже не раз в історії світових воєн показала важнішою за сталь і мотор. А большевизм — це політична зброя.

Протеж війни самою політикою не виграється. Треба й армії, і наступу озброєних частин. Наступ на весь світ потребує колосальної бази. Хоч всі «союзні республіки» ССРСР — це «невід'ємні частини», то Москва добре знає, що вони за її панування битись не будуть. Не будуть битись за те, щоб українськими руками й вугіллям,

пшеницею та цукром розбудовувалась сила Московщини. Щоб кавказькими руками і мармуром будувалось метро в Москві. Щоб на кістках поневолених народів росла «гльорія Московіе». За те може битись тільки москаль — з переконанням, з завзятістю, з зрозумінням цілі. Він лише здібний на безконечні жертви в ім'я «соціалізму в одній країні» і «визволення трудящих», бо цим закріплюється його імперія. Він стає з тамбовського Ваньки — сатрапом величезних провінцій.

Москва добре знає, що поневолені народи — навіть зовсім задурманені пропагандою і терором, ізольовані від можливості бачити всю забріханість «ідеї» і системи — будуть відосередною силою в моментах зусиль і криз. Тому треба їх ослабити, знищити, зденаціоналізувати, можливо швидко підірвати їх моральну й біологічну силу.

З цієї потреби виходячи, в роки громадянської війни ЧК розстрілювало в кожному місті й селі «за контрреволюцію» згори визначений контингент. Для цього був організований голод в Україні. Для цього виконуються контингенти розстрілів і заслань аж до сьогодні й будуть виконуватись так довго, як довго існуватиме червоний Кремль і його змагання за панування над світом.

Щоб бути арештованим і покараним — не треба бути винним. Вистарчає не бути тим, що нищить свою поневолену країну. Тоді одного дня він підпадає під якусь «кампанію»: саботажист, член «Просвіти», має родичів закордоном, говорить своєю мовою, а не мовою Леніна — отже «націоналіст», вважає свій нарід окремим від московського, не захоплюється своїм вогким помешканням і т. д.

Безчисленна армія шпиків слідкує за кожним і доносить про кожен крок і слово кожної людини, щоб, коли прийде арешт, на вулиці жакливої установи виготовити «акт обвинувачення».

МОЄ МІСТО І МОЯ ХАТА

До революції місто Вінниця було одним з тих чудових міст України, де жилося легко і в достатку. Це був край, де ніколи не відчувалося нестачі в харчах, хоч царська Росія і багата українськими скарбами.

Положене в південно-західній Україні, де високо розвинуте рільництво, садівництво, скотарство й особливо плекання цукрового буряка — воно мало всього доволі. Місто було центром осідку власників цукроварень, яких було навкруги Вінниці понад 65.

Чепурненькі домики над річкою Буг прикрасили місто після 1900-их рр. — років економічного розвитку.

Під час національно-визвольної революції 1918—20 рр. багато української інтелігенції приймало активну участь у визвольних змаганнях і билось в рядах армії.

Під час Зимового походу багато українців виїхало з міста, однак чимало інтелігенції залишилося, повіривши обіцянкам большевиків, що нікого не будуть репресувати, і прийняли участь в відбудові краю.

Але населенню Вінниці довелося швидко заці обіцянки й свою легковірність дорого заплатити. 1921—22 рр., після закінчення війни з Польщею всі офіцери б. царської армії, багато урядовців, більшість священиків, військовики, що були в українській армії, чи співпрацювали з нею, члени культурно-освітнього т-ва «Просвіта», були заарештовані і розстріляні ЧК.

ЧК улаштувало у Вінниці т. зв. «інтернаціональне кладовище», де що ночі розстрілювано

сотки людей. Друге місце розстрілів був ярк за католицьким цвинтарем і цегольнею. Так почалась відбудова країни після війни.

За роки «большевицького господарювання» гарні будинки міста не ремонтувалися, не фарбувалися і занепадали. Перші кілька років «мирного будівництва» були достатні, щоб місто уявляло сумну картину запущення і пригноблення. У Вінниці за большевиків, особливо після скасування НЕП-у³⁾, стала занепадати торгівля. Це місто було перетворено на великий центр збирання різних заготівель. Тут був осідок «Заготхудоби», «Експортхліба», «Заготзерна», «Цукротресту», «Заготптицепром-у», «Заготшкірсировини», «Заготльон», «Заготкінь», і ще кільканадцять обласних контор по примусовій заготівлі, обов'язковим поставкам хліба і різноманітної сировини, яку селяни мусіли здавати майже даром, не одержуючи теж нічого за виплачені їм гроші.

В наслідок такого хижацько-грабіжницького ставлення до селян, а також завдяки колективізації, а головне завдяки свідомому плану, у вінницькій області, як і в інших областях України у

³⁾ НЕП — нова економічна політика, введена Леніном після руйнівничого військового комунізму, який привів країну до найглибшої кризи. НЕП — допускала до відбудови легкої промисловости, приватну ініціативу і капітал. Під час НЕП-у почалося економічне відродження. Весь СРСР став на ноги економічно. Але це не було вигідне Москві. Вірні московські землі не відроджувались так, як інші поневолені, багатші країни. Крім того Кремль потребував не добробуту населення, а розбудови воєнного промислу й харчевих продуктів, щоб кинувши їх по демпінгових цінах на світові ринки, викликати там кризу й заговорити про «внутрішні суперечності капіталістичного світу».

Тому почалась спочатку «кампанія» збору непосильно великих «заготівель», а з часом тотальна колективізація, яка дає змогу урядові випомповувати з країни все, бо все знаходиться під контролею, в руках партійних урядовців, а не власників.

1932 р., а особливо 1933 настав страшний голод з численними випадками людоїдства, яке особливо було поширене в Бабанському районі. Це було пекло: 8 мільйонів людей вмерло від голоду, викликаному в пляновому порядку, в найбільше у світі хліборобській державі.

Працюючи в обласній конторі державного банку, мені довелося опрацьовувати документи по фінансуванні діяльності контори «Експортхліб».

В ті роки «Експортхліб» продав на зовнішні ринки по надзвичайно низьких демпінгових цінах мільйони тон пшениці й цукру.

Сотні тисяч тон хліба, відібраних у селян, лежали на державних складах і елеваторах, або гнили вздовж залізничних ліній.

Хліб і цукор вивозилося закордон для підриву «капіталістичних держав», для зросту безробіття серед закордонних робітників і таким чином провокування серед них штучного незадоволення.

Московський Кремль був подібний до злої мачухи, що відбирала у свого нелюбого пасинка — українського селянина, останній хліб, свідомо засуджуючи його на знищення.

1932—33 — це роки голодної смерті і роки найбільшого росту політичної свідомости українського селянства, яке разом з робітництвом стають у захвану опозицію до большевицького свавілля. Большевики знали, що буде. Знали, що зорганізований голод відкриє очі українським масам на справжні цілі Кремля. Але їм вже був час починати війну за «соціалізм в одній країні», тобто за русифікацію територій, що входять в склад СРСР і вони почали відкрити нищення всіх поневолених народів, а в першу чергу українського. 8—10 мільйонів вмерло з голоду. Колосьальне досягнення! А решта стала незадоволена, податлива на провокацію. Це полегшувало діяльність «советської справедливости». Почи-

наються хвилі нечуваних арештів. Тисячі й тисячі людей заарештовують, і вони зникають в далеких таборах або пекельних ямах Вінниці чи інших міст.

ГПУ—НКВД в якомусь шахматному порядку заарештовувало людей, найсуворіше дотримуючись пляну.

Щоночі на кожній вулиці заарештовувано кільканадцять чоловік.

Кого ж заарештовувало НКВД? Невже на кожного з арештованих були матеріяли, які доводили, що та чи інша людина являється державним злочинцем?

Зовсім ні. НКВД — цей меч большевицької диктатури, діяло дуже просто. Воно ізолювало і знищувало, або засилало на північ кожного, кого уважало, що при якійсь першій ліпшій нагоді він може виступити проти режиму. А таким в потенції був кожен. Тому НКВД не щадило й найвищих партійних достойників. Доведене до крайности населення часто кидалося до отвертого спротиву, хоч і виглядів на успіх не було.

За страшеного терору, відсутности зброї і саме головне зв'язку — окремі стихійні повстання, що виникали в Україні, (ліси західного Поділля, Кубань), Черкесії, Курдистанії, Вірменії, були криваво приборкані особливими військами ЧОН⁴⁾ — ГПУ, які в більшості рекрутувалися з людей нового хову, комсомольців і комуністів.

Малописьменні набрані з сільських ледащуг, вони були добрими службистами для сталінських сатрапів, виконуючи свої криваві обов'язки сумлінно. На Україні приборкували повстання «чонівці» набрані з татар, черкесів і курдів, і навпаки у Туркестані чи Кавказі — походженням з України.

⁴⁾ Війська ЧОН—ГПУ — частини особливого призначення; вживалися для кривавих приборкань.

Щоб описати, як виглядали такі карні експедиції в часі і після заворушень, для цього потрібен талант Данте.

Коротко кажучи: в деяких районах було вистріляно в се населення. В тисячах сіл — розстрілювані всі, або щонайменше 50 проц. мужчин, мільйони вивезено в Сибір. Ціла Кубань — найбагатша частина України — майже зовсім очищена від українського населення. Під загрози пожеж і під дике виття псів, населення розстріляно, або вивезено, а на його місце навезено кацапів з корінних московських земель. Таке ж сталося в багатьох округах південних областей України і в широкій на 30 км прикордонній полосі вздовж границі.

Я молода людина. Народився 1914 р. Виховався в советській середній школі, після якої закінчив курс для працівників банків. Часи української національної революції були для мене лише неясним спогадом дитинства. В умовах «залізної заслони», що ізолює від зовнішнього, поза СССР, світу, я не мав змоги порівнювати і викривати брехливість советської пропаганди. Від людей старших чув, що перед революцією, хоч і було що їсти, то проте був національно-політичний гнет царської Росії.

Яке могло бути в зв'язку з тим моє особисте ставлення до советської влади? Про терор, його причини й розміри — я знав мало. Про брехливість пропаганди теж. А все ж існуюча дійсність дала мені освіту й працю. Чи міг я додуматись, що це лише орган окупанта, що я і весь український нарід в своїй державі могли б побудувати інше життя? Що нас грабують в ім'я цілвитого знищення, а не визволення трудящих?

Тому то до 1930 року я ставився до влади більш менш позитивно. Я не любив лише комуністів за їх нахабність і влізливість.

З початком колективізації, побачивши жах-

ливі картини т. зв. розкуркулення, коли було пограбовано і заслано, або розстріляно заможніших сільських господарів, я хоч і не розумів суті того явища, сприйняв його негативно і передбачав занепад господарства та зубожіння країни.

Але найбільше вплинули на мене голодові роки 1932—33 року.

Будучи походженням з села, я ніколи не поривав найтісніших зв'язків з моїми батьками, селянами з Літинського району.

Поворотним пунктом у розвитку мого світогляду і психіки була голодна смерть мого батька. Його, опухлого з голоду, привезено до літинської лікарні, де він і помер весною 1933 р. Як я довідався пізніше, там щодня занотовувано сотні мерців. Мого батька закопано на цвинтарі лікарні разом з 137 трупами людей померлих з голоду у квітні 1933 р.

Я як службовець отримував 200 грам сурогатного чорного хліба й то досить нерегулярно. За цим пайком я мусів щодня вистояти ще кілька годин у черзі.

Я не любив і не цікавився політикою, але вона перша зачепила мене. Мимоволі задавав собі питання — чому робиться те чи інше безглуздя. І все, що робилося, було немов спрепароване у якійсь одній величезній аптеці і несло отруту для народу під... маркою найкращого ліку.

Люди пили той «комуністичний бальзам»... вмирали від голоду, на засланні в Сибірі, півниціях чи по цвинтарях ЧК.

В 1933 році я був відряджений у Москву й там не бачив такого страшного свавілля й розбещеності, яке коїлося в Україні. Там арешти були більш помірковані, а в крамницях продавався навіть хліб, за яким приїжджали зо всього терену ССРСР, а зокрема з пшеничної України — голодуючі. У Харкові пролунали постріли Хвильового й Скрипника. Почалася справа СВУ⁵⁾ Все

частіше почали вживати виразів «викорчувати до щенту рештки українського націоналізму», або «Україна — невід'ємна частина ССРСР»...

Тоді я зрозумів, що все українське — сам нарід і його звичаї і багатства, культура, його найкращі якості — небажані кремлівським сатрапам. Вони не могли й не можуть забути ніколи змагань українців організувати свою власну державу, ніколи не забудуть, що ми Москві чужі, а тим вже й ворожі.

Я сам, без чужої допомоги, прийшов до таких поглядів за чотири роки обсервації, відколи я став з дитини — думаючим юнаком. Я не виступав ніде ні на яких зборах, а на пропозицію вступити до комуністичної партії відповів, що «хочу залишитися непартійним більшовиком» (попробуйте сказати інакше). На праці я поводився акуратно і обережно—робив, що від мене вимагали, ніколи не любив виступати на зборах, не встрявав у жадні дискусії, але знав, що прийде час...

Мешкав я тоді на Слав'янці у невеличкій кімнаті, в старому, невеличкому, колись приватному будинку, а тепер знаціоналізованому і переданому «Житловій кооперативі». Але та кооператива цікавилася лише збиранням квартальної платні і зовсім не ремонтувала помешкання. Нефарбована і наскрізь поіржавлена бляха не захищала будинку від дощу. Тому під час непогоди, мою кімнату заливала вода.

Час був важкий і я не мав багатьох друзів. Було лише два-три знайомих, які іноді відвідували мене. Перед ними, я іноді висловлював свої погляди на ті чи інші справи. Якось в присутності двох моїх друзів я висловився буквально так: «Після убивства Кірова були розстріляні тисячі передових людей, а потім виявилось, що вони і не винні, бо рік пізніше комуніст Ніколаєв

⁵⁾ Союз Визволення України.

признався, що вбив Кірова з особистих поррахунків». Це чула моя сусідка, що працювала в той час на квітнику перед вікнами.

Якось я зловив її на «гарячому» як вона підглядала у щілинку, що діється в моїй кімнаті. То була вже літня жінка, яка виконувала працю двірника в нашому будинку. Запідозрювати її в чомусь я не мав жадного права, хоч знав, що двірники, кельнери по ресторанах, різні вартіві, телефоністи, часто-густо були сексотами (таємними агентами НКВД).

Лише пізніше я зрозумів, що хтось довго підглядав усе моє життя. Я був під наглядом що хвилини, хоч і не здогадувався про це, бо як я говорив — ніколи не робив нічого злочинного. Я лише думав... знав, але... мовчав, як мовчали останні 38 мільйонів українців в УРСР. Мовчав — але це не помагало. Часом же людина мусить хоч одним словом, хоч рухом, чи поглядом виявити свою думку. На це й чигає довкола нього невидима, але густа сітка сексотів НКВД.

Ніколи не треба забувати, що в ССРСР є мільйони агентів НКВД — платних і десятки мільйонів безплатних. І одні і другі майже ніколи не працюють з власної волі. Раз попавши в руки НКВД — людина вже за себе не може ручити. Пекольні методи можуть зробити з неї що завгодно: трупа, засланця, жебрака або агента.

НКВД схопивши арештованого, або «запрошеного», або «відвідуваного» за якесь слово — шантажує, лякає, тероризує, підкуплює — аж змусить пильнувати, підглядати власних друзів і доносити. І це власне створює атмосферу страху, яка лежить над всіма, як важкий туман, що оповиває мозок. Атмосферу недовір'я, що вбиває в людині все людське і робить її залаканим звірем.

Справді світ не знає країни, де так «вольно дышет человек»...

МЕНЕ РОБЛЯТЬ ЗЛОЧИНЦЕМ

Після тривалого обшуку двома енкаведистами, у мене знайдено кілька фотокарток моїх знайомих і... книгу американського журналіста Джона Ріда «Десять днів, що стрясли світ»...

Це відома в Советському Союзі книга, видана на всіх мовах з тиражем понад три мільйони примірників. У ній написано, що російську революцію створив Ленін і Троцький, а не хто інший. Книга має велику передмову самого Леніна; що «цей твір добросовісного американського спостерігача є правдивим дзеркалом «Великої пролетарської революції». У книзі наводяться численні знімки історичних документів і лише в одному місці згадується про комісаря по справах національностей — Джугашвілі. Коли почалося фальсифікування історії революції й підносилося на височінь невідомого досі «вождя», книгу перестали друкувати і тихенько винищили у бібліотеках. Жодного оголошення в пресі про заборону книги не було.

Багатозначуче глянувши на мене і на книгу, слідчий НКВД — сержант державної безпеки, простягає мені папірця — ордера на арешт...

Я йшов так само як і люди, яких зустрічав раніше — мабуть зблідлий, з потупленим додолу поглядом і руками назад. Мені наказав сержант: «При спробі втечі — ми застосуємо зброю».

Коли я минув поріг НКВД, мене брутально обшукано — відібрано рішуче все, навіть шнури з черевиків і ремінець, відрізано гапlickи на штанах і вкинено до в'язниці. Переступивши поріг своєї камери з вікном старанно закритим бляша-

ним «козирком», перечитав на стіні напис: «Кожен, хто сюди потрапив, залиш всякі надії».

На третій день після арештування мене викликають на перший допит. Вступаючи до чудово обладнаного приміщення храму советської Немезиди, я навіть трохи радів — нарешті згадали за мене, розберуться у відсутності будьякого злочину з мого боку і... випустять. Я потрапляю до кабінету слідчого. Висока, ще молода людина у новенькому, добре припасованому військовому вбранні, пильно дивиться мені в обличчя, з підкресленою суворістю промовляє:

— Сідайте Хмельницький! Я сам слідчий. Від сьогодні ваша справа, а також і ваше майбутнє, листування з рідними, передачі і т. п. залежать від мене... а також і від вас. Чим скорше ви признаєтесь, тим краще для вас.

— Але ж я ні вчому не почуваюся винним! Я не скоїв нічого злочинного — не вбив, не ограбив нікого, — рішучо відповів я, але слідчий перебив мене.

— Всі ви, коли потрапляєте сюди так говорите, а потім які жахливі злочини відкриваються за такими «ягнятами». Але ми сталінські чекісти — биті хлопці! Нас на полові не обдуриш! Бачиш! Ось твоя справа, — поплескав він долонею по товстій купі паперів у червоній течці з друкованим написом «Дело». Я глянув і нижче побачив... своє ім'я і прізвище...

Слідчий з цікавістю спостерігав, як це на мене вплинуло.

Мушу сказати, що це здивувало мене — немов хтось несподівано ззаду вдарив по голові. Але я вже чув про такі психологічні методи.

До того ж і дальша поведінка слідчого була більш спокійна. Нічого страшного, адже ж яка користь державі засудити мене дарма — вгамовував я сам себе.

Слідчий простяг добру цигарку і запропонував закурити. Після двох-трьох потягнень стало легше. Вправді в погляді цієї наперфумованої людини є щось неприємне, але це напевно та... «чесна чекістська суворість», — згадався мені настирпливий вираз, прочитаний у якійсь советській газеті. Нічого, — потішаю самого себе ще раз — розберуться і випустять... Дружина, мабуть дуже схвилювалася, коли побачила вдома розкидані під час обшуку речі і прочитала мою коротку записку «я в НКВД». Вона мабуть вже три ночі не спала, все очікуючи мене і заплакана і сьогодні. Може я побачу її.

— Слухайте, товаришу слідчий...

— Не забувайте, я вам не товариш! — підкреслив суворо слідчий.

— Товаришу слідчий! Я ні в чому не винен! Був членом МОДР-у,⁶⁾ ТОЗЕТ-у Т-ва,⁷⁾ «Друг Дітей», «Червоного Хреста», членом добровільної пожежної команди, справно що року підписувався на позику індустріялізації не нижче як на місячний забіроч...

— То по вашому виходить, що органи НКВД даремно заарештовують людей?

— Я цього не доводжу, але у конкретному випадку зо мною трапилася прикра помилка...

— Ой, ні! Не будь я сержант державної безпеки, коли не доведу злочину! — застрашаюче вигукнув він, беручи ручку, щоб писати: Почнемо з запитанням:

— Ім'я і прізвище?

— Іван Хмельницький.

⁶⁾ МОДР — Міжнародна Організація Допомоги Революціонерам,

⁷⁾ ТОЗЕТ — Товариство Землевлаштування Трудящих Євреїв. У СРСР були сотні різних добровільно-примусових товариств, які вимагали сплати членських внесків.

— Цікаво, чому ви вибрали це прізвище?
— Це краще могли б знати мої батьки.
— Чи живий ваш батько?
— Помер під час... (я не хотів вживати слова «голоду» і промовив) труднощів в 1933 р...
— Труднощів? Які такі були труднощі?
— Це вам досить добре відомо, ... — відповів я, — питайте далі...
— Так... труднощів... — багатозначно промовив слідчий, — рік народження?
— 1914.
— Освіта?
— Середня.
— Чи маєте родичів, друзів, або знайомих за кордоном? Чи був хто репресований органами ЧК, ГПУ, НКВД? Чи не служили батьки і родичі в царській білій і українській армії? Чи маєте листування з закордоном? Чи був коли заарештований органами ЧК, ГПУ, НКВД і де?
— Та ще десятків чотири подібних питань.
— Ні... ні... ні...
— Однак ви заперечуєте?
— Ні, я кажу лиш правду.
— За дачу неточних відомостей ви отримаєте без суду і слідства три роки тюрми. Розпишіться, що вас попереджено про це.
За дві години було викінчено запитання. Слідчий випив каву з «бутербродами» і продовжував далі допит.
— Тепер ви розкажіть про ваших всіх друзів та знайомих і напишіть докладну автобіографію.

СКІЛЬКИ ЛЮДЕЙ У ТЮРМІ?

Внутрішня тюрма в підвір'ї головного будинку НКВД вміщувала не менше тисячі в'язнів. У маленьких два на три метри камерах розрахованих на двох в'язнів у 1937 році втискувалося по 20 до 24 заарештованих. В більшості камер люди могли лише стояти.

Пробувши два тижні у вінницькій тюрмі НКВД т. зв. «Тюрподі», мене було відправлено до великої міської в'язниці. Вона теж була дуже перенаселена. Замість тисячі в'язнів, на які вона була зарахована — в тюрмі знаходилося 30 тисяч чоловіка. Всі камери, навіть коридори й бараки на підвір'ї напхані в'язнями.

День проходив у відносній тиші. Але спочатком сутінок в'язні починають нервуватися в напруженому очікуванні нічних викликів на допит, а засуджені очікують виклику на страту. За два місяці перебування в тюрмі я знав 14 випадків божевілля... Найтяжчі муки невідомости, коли людина що хвилини очікує смерті і знаходиться у найвищому нервовому напруженні.

Слідчі НКВД — першорядні психологи. Цю прикмету вироблено у них спеціальним вишколом, який має на меті навчити службовця НКВД за всяку ціну зломити жертву психічно. Це стало у них засадою і своєрідним спортом. Чи мають людину розстріляти чи ні (а це майже завжди їм наперед відомо), чи будуть її судити, чи ні — вона мусить бути психічно зломана, щоб не ставила спротиву при «обробці», при підписуванні, при «признаванні» до ніколи не поповнених злочинів, при опльовуванні і обгинувачу-

ванні інших, яких ніколи не бачилось і не зналось, і т. п. Тому слідчі НКВД знають добре нервову систему людини й знають, що найкраще її параліжує страх, страх перед невідомим. В такому параліжі людина робить все.

Осягнути це в СРСР при існуючій системі досить легко. Не треба людини ні бити, ані катувати. Сама думка про НКВД — вже параліжує кожного громадянина «щасливої країни». А що ж робиться з людиною, яка в ж е попала в тюрму і чекає, що з нею буде! Вона прекрасно знає, що в СРСР нема ні суду, ні права. Що НКВД може звільнити і розстріляти, засудити на арешт і заслання, змусити стати агентом і знищити відразу, або замучити багаторічними муками його родину до сьомого покоління. І то все зовсім без уваги на те, чи він винен, чи ні. Коли треба буде, то його змусять признатись, що він асирійський цар, або автор «Слова о полку Ігоревім». Отже найсильніше бажання кожного арештованого — знати, чого від нього хочуть і передбачити, як дорого прийдеться за це платити.

Не диво, що три дні чекання на допит розхитують зовсім арештованого. Ввійшовши на слідство — він хоче почути, що від нього хочуть. А тут його годинами питають про родинні справи й нічого не кажуть. Коли вже жертва вичерпана — тоді починають вимагати. І звичайно осягають навіть без катувань, але й ці тут удосконалені на азійський зразок.

Проте психологічне катування страхом і чеканням невідомого — найжахливіше. Така проста річ як: впроваджують арештованого до кабінету слідчого. Просять сідати, бо слідчого ще нема. На столі течка зі справами розстріляних людей, а десь у другому кутку око обсерватора. Після 10 хвилин чекання в такій обстановці, в умовинах «правосуддя» СРСР — робить 95 проц.

жертв готовими признаватись. Решта, тих п'ять відсотків «признається» після кількох місяців комбінованого катування, або буде знищена без суду. Ті, що йдуть на суд майже завжди «признаються». І тут СРСР — країна дійсно передова!

Коли ж жертва не признається і до неї не прив'язують спеціальної ваги, та спеціально не катують рафінованими муками, її судить на закритому засіданні така чи інша «колегія», яка зовсім не цікавиться зізнаннями підсудного. Їй вистачає вимога НКВД.

І так було у моєму випадку.

ПАВУК СЛУХАЄ ПАВУТИННЯ

Я сидів у переповненій камері. Мене більше не викликали на допит і здавалося цілком забули. Але в той час (як я потім довідався при зустрічі з моїми свідками), слідчий старанно працював з моїми близькими друзями. Він поодному чемно запрощував їх телефоном завітати і розпитував:

— Чи не знали ви бува такого Івана Хмельницького? Може колись випивали з ним?

— Як вам сказати... якимось було раз, що випили по-маленьку... — Слідчий робить здивований погляд, похитує головою:

— А... Якже це ви!.. З ворогом народу?! Яка ж помилка з вашого боку... А скажіть, чи не помічали ви у нього антирадянських поглядів?

— Ні, щось не помічав...

— Які ж ви короткозорі! То по-вашому виходить, що органи державної безпеки даремно заарештували вашого близького приятеля? Як ви гадаєте? — вже зовсім суворо запитує слідчий.

Свідок спантеличений. Мовчить. Думає. Коли він скаже, що Іван є чесна людина, можуть статися неприємності для самого свідка. Тільки за одне знайомство з таким контрреволюціонером можуть дати висилку. От тобі Іван. Ніколи навіть не признався, що має до діла з контрреволюцією... Ні, своя шкура ближча...

— Так... Я гадаю, що Іван Хмельницький був трохи антирадянсько настроєною людиною. Вже саме тому, що він заарештований органами державної безпеки.

— Добре. Підпишіть! — зрадів слідчий — а в чому саме, більш конкретно!

— Та він... він... скаржився на те, що у нього дуже погана квартира — додає з неприємністю свідок.

— Ага! — радісно вигукує слідчий.

— Значить висловлював незадоволення із існуючого стану в країні.

— Та ні, трохи не так, — пробував говорити свідок. Але в цей час слідчий дивиться на нього як полон на курча.

— Адже ж він висловлював незадоволення своєю квартирою! А де знаходиться його квартира? В якому місті?

— В місті Вінниці.

— А це місто, де? В країні, де будується соціалізм! — запитуючи та відповідаючи на свої питання, продовжує слідчий, — а вам я не раджу виправдувати ворогів народу, бо у нас легко зі свідка потрапити... туди, де Іван Хмельницький.

Залаяканий і спантеличений свідок потрапляти туди, де його приятель — не хоче, замовкає, і сам не розуміючи, як це все сталося — підписує свідчення, які вимагає слідчий...

... За моїми знайомими і друзями слідчий викликав і кілька не-приятелів, які теж трохи приклали рук до справи, давши ряд дрібних і безглузких свідчень. Особливо постаралася моя сусідка, якій слідчий пообіцяв передати мою маленьку кімнату, перероблену з комірчини з протікаючим дахом.

— Він ночами довго писав... мабуть якісь контрреволюційні справи, — додала вона. Вона не раз бачила, як я засиджувався до півночі за працю над балянсом банку, яку часто приносив додому з доручення мого директора...

Так в тасмничих кабінетах величезної установи снувалося павутиння міцного мотузка, щоб ним зв'язувати моє бідолашне тіло, скути мої думки й діла та думки мільйонів інших.

«ОЧНА СТАВКА»

Мій другий допит виглядав інакше.

Побачивши мене — слідчий змірює з ніг до голови знищуючим поглядом і кидає папір:

— Читай обвинувачення!

Я дивлюся на аркуш паперу, де між друкованими рядками заповнено моє прізвище, і літери затанцювали в очах, коли я дійшов до висновків — «активний член контрреволюційної організації, що систематично висловлював незадоволення існуючим станом в країні, чим намагався підірвати міць радянської влади. Обвинувачується за Ст. У. К. УСРР 54/2, 54/10, 54/11».

— Та це ж нісенітниця! На городі лобода, а в Києві дядько! — вихоплюється у мене і я кричу: — це провскація!

— Але у нас є свідки, які все це доведуть на очній ставці.

— Я рішуче відкидаю все і відмовляюся підписати обвинувачення. Тоді слідчий вживає своєї «красномовности»:

— Ах ти конрреволюційна гадино! Ти ж знаєш, що Ленін учив нас, що «хто не з нами, той проти нас!» А письменник Максим Горький сказав: «Коли ворог не здається, ми його знищуємо». Ворог, що не здається буде зломаний, а який розкаюється у своїх злочинах нам уже не страшний і може розраховувати на помилування... Ми не лиш знищуємо, але й виправляємо злочинців... Коли людина викине з-за пазухи камінь, що носить проти советської влади, їй стане легше...

Слідчий прочитав ще кільканадцять таких стандартних тирад, взятих мабуть зі спеціального підручника і додав:

— Ну, так признаєшся, що був членом контрреволюційної організації?!

— Ні, не був!

Щось гаряче обпікає обличчя і я лечу до прогилежного кінця кімнати, простягаючись на підлозі. Ледве відкривши очі, я відчуваю, що рука одягнена у величезну боксерську рукавицю опускається на моє обличчя. ...Потім на голову хтось мені одягає важку шкіряну шапку, подібну до головного убору танкістів, але начинену піском і б'є довбнею. Здається, що мозок бовтається у черепі, немов яйце — бовтун... я чую немов на великій віддалі слова:

— Признаєшся, що був членом контрреволюційної організації?!

— Ні...

Після цього «ні», я мушу три дні їсти особливо солоні оселедці... Коли мене до нестями мучить спрага, я чую знов той остогидний голос:

— Признаєшся?..

— Ні!..

Що день то стає важче. Виснажується тіло, я схуд і давно не голений, виглядаю як каторжник, але це менш важне. Мої духові сили немов заломлюються. Може краще підписати це, що вони вимагають від мене? І тоді може дадуть спокій? Коли я не можу їх переконати, що не винен, то може скоритись і просити помилування.

Але саме це, з яким упертим завзяттям вони хотять видерти у мене признання у нескоеному злочині — стримує мене від наклепу на себе самого.

Адже ж може існує якийсь закон і порядок. Чому вони так вимагають від мене цього признання?.. Коли мене оббрехала державно-політична поліція, коли на її вимогу оббрехали мої друзі і знайомі та коли я сам стаю на передодні того, що можу не витримати тортур і оббрехати

самого себе... Чи не краще зробити це тепер? Адже ж я цілковито в руках слідчого. Чи не краще не дрочити його?

Рівночасно підіймається бунт: алеж це було б нелюдське, це понижуюче дати себе так легко зломити. Були ж тисячі переді мною, яких не лише бито, але рафіновано тортуювано й вони не признавались до своїх справжніх вчинків, а я мав би сам себе оббрехати й осмішити перед цим слідчим, що добре знає мою невинність. Адже він дивитиметься на мене, як на пса, як на плазуна...

Але з іншого кутка мозку підповзає інша думка: Ти хочеш бути героєм? Ти забув, що в цій країні рабства можна бути лише героєм вбивства, героєм самовизиску, що зветься «соціалістична праця». В цьому підвалі можеш здохнути й пес за тобою не гавкне. Ніхто ніколи не довідається, що ти беріг свою гідність. А там чекає дружина, там перед тобою життя. Може переживеш і систему і побачиш день відплати, помсти...

Я чую, як нерви тремтять і ось, ось порвуться. Я чую, як мозок горить, а душа роздирається між жадобою жити й бажанням зберегти людську гідність.

І скільки людей переходило ці муки в казематах НКВД? Скільки було між ними таких, яким тортуррами порвано тіло. Скільки було таких, яких зрадили друзі, яким обіцьювано ласку, кар'єру, а вони все ж берегли таємницю. Скільки пошматовано душу — але вони не здавались, аж поки з них тієї душі не видерли. Адже ж вони знали, що ніякої згадки про них не буде. Знали, що хоч і мовчатимуть, то сфальшують їх зізнання і друзі повірять у зраду. Знали, що перед світом, перед народом, перед близькими їх оббрешують і скомпромітують. А дітей їх власних виховують в притулках і навчать опльовувати пам'ять батька.

Всі ці жертви знали, що найсладистіший кат середньовіччя відбирав життя, але не мав впливу на пам'ять по жертві. Її збережено. Останнє слово підсудного лишалось для майбутніх поколінь. Лише «найдемократичніша» країна не допускає, щоб людина вмирала самотньо. Лише НКВД намагається конче зламати жертву духово. Перед смертю вона мусить сама себе опльовати, заперечити себе, спотворити — тоді може вмирати.

В мені щось кричало: ні! ні! цього не буде...

Не знаю, як довго я б ще витримав. Та мене несподівано поголено і викликано на новий допит. Слідчий оглянув моє обличчя, чи не видно слідів биття і промовив:

— Сьогодні ми даємо очну ставку з вашими свідками. Тут ви вже не викрутитесь. Рахуйте, що ви можете підписувати, можете і не підписувати зізнань очної ставки, це не вадить на справу...

І я побачив їх — трьох моїх знайомих з «волі», Вони мали несвіжі землястого кольору ковнірці, без краваток і пом'ятій одяг. Я зрозумів, що вони арештовані теж. Але завіщо? Може мене заарештовано за їхні злочини. На очній ставці вони дивилися на мене з-під лоба і показували, що я «антисовєтська людина». Але більш нічого конкретного.

Лиш один найтяжчий мій свідок показав таке:

— Коли після вбивства Кірова було розстріляно кілька тисяч учених, письменників, лікарів, немов би за підготовку замаху на цього «вождя» — секретаря лєнінградського обкому комуністичної партії, і після справи дійсного убивці Кірова, мій знайомий Іван Хмельницький висловив здивування і в його словах відчувався жаль за розстріляними.

— Чи це правда?

— Так! Це правда! — відповів я своє перше «так» за весь час допиту. — Порівняйте процеси в Москві, Харкові, Києві, Тіфлісі, Одесі, з процесом дійсного убивці Николаєва — і вам стане ясно, що це величезна судова помилка.

— Це не судова помилка! — вигукнув слідчий.

— Незабаром мене повідомлено, що справа закінчена і передається до суду.

Незабаром мене повідомлено, що справа закінчена і передається до суду.

СУД СКОРИЙ І «СПРАВЕДЛИВИЙ»

Закінчуючи мою справу, слідчий замислився і запитав при мені свого помічника:

— Куди ж ми направимо цю справу?

— Може на «особливу нараду»? ⁸⁾

— Чи варто завантажувати особливу нараду НКВД такою незначною справою. Мабуть піде до обласної спеціальної колегії — відповів слідчий.

В тюрмі я цікавився та й мені розказували бувалі люди, які є системи советських судів.

В «найдемократичнішій» советській країні судів було так багато, що навіть самі слідчі і прокурори плуталися і змилювалися, куди надіслати ту чи іншу справу.

Були: народний суд, обласний суд, верховний суд, пленум верховного суду ССРСР, спецколегія обласного суду, спецколегія верховного суду, трибунали військових округ, військова колегія верховного суду, ціла система транспортних судів, від лінійного до верховного (судити залізничників і моряків), особлива нарада НКВД, колегія обласних НКВД, трійка РСМ та НКВД. А 1940 року з'явився новий витвір советського правосуддя — т. зв. «круглодобові судові камери». В них судили без жадних павз за самі незначні провини: за 20 хвилинне спізнення на працю давали рік ув'язнення, за не так сказане слово, за самовільне залишення праці, чи переїзд з місця побуту без дозволу, за те, що приїжджали до міста купити хліба, або щось забули поставити в різно-

⁸⁾ Особлива нарада — це колегія 3-ох чоловік — службовців НКВД, яка заочно засуджувала на підставі матеріалів слідчого і донесень сексотів.

манітних запитниках, чи за те, що сиділи колись в тюрмі — за це все засуджували на рік-два і три до тюрми.

Але навіть у советському карному кодексі не було таких статей, за якими можна було судити за деякі «злочини». Тоді в справі писалося «БОЗ» — без особливих понять, «КСЕ» — кримінальноспекулятивний елемент, «ПЗП» — порушення закону про паспортизацію і т. ін.

Завданням советського суду було лише засудити людей, бо інакше сам суддя ризикував своїм становищем. «Контингент» НКВД мусів бути виконаний.

Під час переведення судового слідства, записувалося до протоколу лише те, що було скеровано проти обвинуваченого і зовсім ігнорувалося свідчення і заяви захисника, коли вони були, на користь обвинуваченого. В конституції говориться про «недоторканість» особи, що нікого не можна заарештувати без спеціальної постанови суду, але суд довідувався про арештованого лише тоді, коли йому пересилає НКВД готову справу. В тій же конституції написано, що — кожний підсудний має «право на захист», але на політичні процеси захисників майже не допускано. Хіба на показових процесах, показових оборонців, що вияснявали, як підсудний «кається».

В СССР залишалося лише кілька сотень захисників на десятки тисяч суддів і мільйони обвинувачених.

Навіть на ті самотні політичні показові процеси, про які дозволялося писати в пресі, куди допускалися захисники, вони виконували смішну і кумедну сторону діла — бо були самими звичайними доповідачами справи і зовсім не дбали про захист політичних підсудних...

Нарешті мене викликано, під сильною охороною, на суд.

Невелика кімната, вкриті червоним перкалем стіл, пара лавок і на стіні два портрети — Дзержинського і Сталіна, що з хижачьким грузинським поглядом дивиться на мене. Маляр подбав про те, щоб прикрасити «вождя» й заретушував його сліди віспи на обличчі.

Нарешті привели моїх трьох знайомих, з яких слідчий таємно-політичного відділу вінницького НКВД — Волошин створив «контрреволюційну організацію». Серед них був і мій свідок, що став за одного з членів «організації».

— Встань! Суд іде! — вигукнув конвой.

Зайшло троє. Ледве глянувши на підсудних, секретар пудним голосом почав читати обвинувачення. Воно було довге, вузловате і малозрозуміле з високопарних слів: «Підсудні будучи по антирадянському наставлені, намагалися розхитати і повалити існуючий стан в країні, відокремити невід'ємну частину СССР — УСРР і готувалися до втечі закордон... Збиралися також на квартирі у головного підсудного Івана Хмельницького, критикували постанови советської влади, висловлювали жаль з приводу розстрілу ворогів народу по кіровській справі і переховували контрреволюційну літературу».

— Так ви висловлювали своє незадоволення з існуючого ладу в соціалістичній країні? — запитав суддя.

— Ні... Колись я говорив, що у мене погана кімната і тече дах. Не міг же я радіти з того, що на голову ллється вода — відповідаю я.

— Зрозуміло. А от, як ви нам з'ясуєте таке положення... ви висловлюєте жаль з приводу розстріляних кількох тисяч ворогів народу, що... декілька років готувалися до вбивства Сергія Мироновича Кірова? — запитав мене суддя з якихось партійних висуванців, що пройшов корот-

котермінові юридичні курси. Це було головне мое обвинувачення.

Тут довелося напружити пам'ять і відповідати, згадуючи матеріал подаваний в пресі.

— Незабаром після вбивства Кірова у найбільших містах були «викриті» терористичні центри, які готували замах на Сергія Мироновича Кірова. У вироках було написано, що ці тисячі професорів, письменників, лікарів — убили Кірова. Але рік пізніше був процес комуніста Ніколаєва, який заявив, що вбив Кірова з своїх особистих поррахунків...

Судді почали розмовляти між собою, перелистувуючи сторінки справи.

— Чому ви тримали в себе контрреволюційну книгу Джона Ріда?

— Не знаю з якого часу вона стала контрреволюційна. Розкрийте сторінку третю передмови самого Володимира Леніна і ви там знайдете, що «ця книжка є фотографією перших днів великої жовтневої революції».

Судді перечитали те місце, що я сказав і більше не задаючи питань, пішли на нараду в сусідню кімнату. Я чув, як двічі дзвонив телефон і називався номер комутатора НКВД.

За пів години був прочитаний вирок: «Іменем Української Радянської Соціалістичної Республіки..., вінницька обласна спеціальна судова колегія, розглянувши в закритому судовому засіданні без участі прокуратури справу по обвинуваченню громадянина Івана Хмельницького, одруженого, позапартійного, службовця раніш не судженого — визнала: рахувати обвинуваченого по арт. У К УСРР 54/2 і 54/11 — не доведеним. Керуючися... 302, 303 КПК УСРР, і на підставі арт. 54/10 ч. 1 присудила підсудного Івана Хмельницького до позбавлення волі в дале-

ких таборах Советського Союзу — терміном на п'ять років.

— Вирок вам зрозумілий? — запитався суддя.

— Ні. Коли ви пишете, що злочину не доведено, завіщо ви присуджуєте?

— Бачите, склалася така ситуація... — спантеличено промовив суддя... — А втім посидите пару років і зрозумієте...

— Дивно! Виходить, що НКВД і суд навмисне хотять фабрикувати людей незадоволених советською владою...

— О, так думати — це й є великий злочин проти соціалістичної держави — кинув репліку суддя.

Конвоїри відвели мене до тюрми, до камери вже засуджених. Тут вже було легше, ніж у спецкорпусі. Люди принаймні знали, що їх не розстріляють, а відвезуть у далеку тайгу чи тундру на повільне вмирання. А може переживуть, всміхнеться доля і настануть політичні зміни.

ЕТАП НА ПІВНІЧ

Мене нарешті засуджено. Я мав реченець до «виправного трудового табору» далеких місцевостей Советського Союзу і навіть радів з того... Радів з того, що залишився жити і з того, що врешті решт позбудуся перенаселеної проклятої тюрми, де не можна було виспатися хоч би і на підлозі...

Після поверховної медичної комісії, яка всіх, хто самостійно може рухатися — визнає здоровими, нас вночі повели під великою охороною до довгого, здавалося безконечного поїзду з товарних вагонів. Чотири віконця були забиті міцними залізними ґратами. В кожен вагон впихали по 40 чоловіка, кидали по шматку хліба і по парі сухих, струпішілих таранівок.

На кожній зупинці, по стінах і даху вагону важко гупав дерев'яний молоток — це варта перевіряла, чи не перерізав хто у вагоні дошку. Бували випадки, що в'язні вирізували дошки і виплигували на повному ході, але дев'ять з десяти завжди кінчали життя від кулі конвою, або падали скалічені. Лише кільком щасливцям удавалося щасливо досягти землі. Але й тоді зупиняли поїзд, освітлювали ракетами околицю, спускали десятки величезних собак і серед нічної тиші гупали постріли.

Етап як і слідство є також найтяжчим періодом ув'язнення. В день у вагонах гаряче й душно. Зіпсоване повітря — бо кльозет влаштований тут же на підлозі.

Особливо в знаки дається відчуття відсутності води, бо в дорозі не дають зовсім рідкої і

гарячої страви, лише сухий хліб, оселедці і суху солону рибу.

На дві-три доби лише, десь на більших, або вузлових станціях на вагон припадає відро до два води.

40—50 днів етапу з України до Сибіру чи далекого Сходу доводять в'язнів до виснаження, а часто й до божевілля.

За панування Єжова (1937—38 рр.) десятки тисяч таких рухомих тюрем покотилися у найдальші місцевості Советського Союзу, перевозили мільйони громадян «найдемократичнішої країни в світі».

Населення станцій і пасажери зустрічних поїздів зі сумом мовчазно дивилися на ці пересувні тюрми і слухали жахливий лемент благання, викрики, а навіть часом співи.

В'язні співали:

*Широка страна моя родная,
Много в ней тюрем і лагерей,
Я другой такой страны не знаю,
Где б народ страждал еще сильнее.*

*От суда до самой пересылки,
От Москвы до самих лагерей,
Человек проходит под конвоем
По несчастной родине своей...»*

Через вікно видно назви станцій. Проминули — Москва — Київський двірець, і тоді хтось у вагоні вигукнув:

— Йдемо на параду до самого вождя на Червону Площу! Ото парада була б!

Але ні. Наш поїзд — тюрму на колесах подають на самий кінець сортувальної станції «Москва — Красно Пресня».

Там нас вивантажують і заганяють у величезну загороду за високим колючим дротом. Нав-

коло охоронні вежі на палях і поїзди такі самі як наш. Їх разом близько тридцять.

— Що з нами робитимуть?

— Московський прокурор питатиметься, чи правильно засуджені — здогадується хтось.

— Ой, чоловіче! Та де й коли перечитати стільки людей! Тисячі-тисяч...

Незабаром таємниця виявилася. Під величезною вартою конвойних військ НКВД з собаками нас погнали до величезного, немов фабрика, санітарного перепускника. Там всі мусіли роздягнутися і здати речі на дезинфекцію. Миємося 15 хвилин і за годину з другого боку перепускника отримуємо свої розпарені гарячі лахи. Біля вагонів знов отримуємо по парі тараньок і свої незмінні шістьсот грамів хліба.

Поїзд поволі котить на Схід. Годинами стоює на станціях, бо з переду нашого стоїть ще кільканадцять таких самих поїздів з в'язнями.

— Води! води! Дайте напитися! — лементують і благають в сусідньому вагоні. Гримають в стіни і в нашому. Здається, що ми сидимо всередині якогось величезного бубна.

— Чого гримаєте!? Негайно перестати! — гукає голос начальника конвоя.

— Пропадаємо без води! Вмираємо!

— Ну і біс з вами! Хоч усі виздихайте! Я можу і м'ясом здати, аби число зійшлося! — відповідає молоденький кирпатий мефістофель-старшина з двома трикутниками на червоній петлиці мундура.

— Здається і земляк, а гад з гада! — гукнув хтось у вагоні.

Пішов другий місяць нашої подорожі на колесах. Ноги не свої. Здається, що я розучився

не тільки ходити, але й триматися на них. На обличчі виростає чорна, немов болото, борода.

Пройшла чутка, що завтра наш ешелон прибуває до місця призначення — до якогось розподільника «Сиблагу НКВД».

Там почнеться нове зовсім відмінне від зовнішнього світу своїми законами, поглядами та нормами поведінки, життя. Це своєрідна республіка. Ім'я її «виправно трудові табори НКВД».

Частина друга.

БУДІВЛЯ РАБСТВА І СМЕРТИ

Нарешті перевтомлена колона в'язнів зупиняється перед височеним частоколом з високими дерев'яними вежами по кутках. Зовні вся архітектура нагадує древлянське городище і мені здається, що я перенісся у далеко минулі часи. В'язні розглядають ворота з дивним написом російською мовою: «Добро пожаловать», «Горношорський ісправітельно-трудоий лагерь НКВД». Цей напис і кулемети на вежах нагадують, що ми живемо у жахливому ХХ сторіччі.

Триста жалюгідних, голодних, перемерзлих і перевтомлених істот тремтіло на морозі і бажало як мога скоріше потрапити туди в той табір, опинитися під дахом, відпочити і випити кварту окропу.

Надто повільна перевірка охорони з запитом всіх «установочних даних» в'язня — як то прізвище, дата народження, термін ув'язнення. Енкаведисти одягнені в добрі кожухи, валянки й шапки не поспішають. А як то було нам у вітром підбитій одежині!

Нарешті ми потрапляємо до середини табору. 16 колона горношорського табору типова для інших колон або «лагпунктів», тому я зупинюся на її коротенькому описі.

Територія займає два квадратних кілометри, огорожених п'ятиметровою стіною з густого і гострого на горі частокілля. В середині огорожі збудовано 20 стандартних бараків з обабол критих дошками. В середині двохповерхові суціль-

ні нари, на яких покотом сплять в'язні. В одному бараці збудованому з кедрового дерева розміщено усі таборові установи, як то УРЧ (обліково-розподільча частина) — тобто відділ, який керує обліком, розподілом і звільненням в'язнів, далі йде ПТУ — (виробнича технічна частина), КВЧ — культурно-виховавча частина, санітарна частина, страшна III частина має окремих будинок, який стоїть зовсім окремо. Далі карцер — це тюрма в тюрмі, куди можна потрапити за будьяке незначне порушення таборового порядку. Там завжди III частина тримає своїх підсудних. Крім тих установ ще є водогрійка, кухня, хліборізка, конторна, лазня, шевська і кравецька майстерні, де направляють убогу одіж і взуття.

Сполучення з зовнішнім світом іде через контрольну будку, де сидять озброєні енкаведисти. Як правило, на працю висилається людей під охороною озброєних жовнів ВОРХ (озброєна охорона).

Звичайно на 40 в'язнів дається два охоронних, але про це далі.

СКІЛЬКИ БУЛО ТАБОРІВ

Республіка НКВД в республіці ССРСР мала своє особливе управління, надто старанно розгалужене і розбудоване аж до нижчих клітин. 15 мільйонове населення цієї республіки вимагало пильного нагляду, ізоляції, особливих мір, щоб ніяка інформація з них не потрапила в зовнішній світ — тим більше закордон.

Але як не намагалися енкаведисти заховати свої злочини, вони цього не могли зробити у повній мірі.

Розповім про структуру таборів НКВД.

У Москві знаходилася централь всіх тюрем, виправно-трудова таборів, місць з адміністративно-виставними, спецпереселеними, політичними ізоляторами і т. п. Ця централь мала величезний апарат з кількох тисяч чоловік і носила назву «ГУЛАГ» — головне управління таборів. Йому підпорядковувалося кілька десятків управлінь таборів, які часто-густо займали терен, більший в кілька разів від не одної європейської держави. Найбільшими з управлінь, що мали по кілька мільйонів в'язнів і виконували величезні загально-державні будівництва вартістю сотні мільйонів карбованців, були:

1. «Бамлаг» — Будівництво байкало-амурської залізниці на далекому сході.
2. «Б. Б. Б.» — Біломорсько-Балтійський Комбінат — Будівництво біломорського каналу.
3. «Сіблаг» — розробка покладів камінного вугілля у кузнецькому басейні, заготівля дерева і інш.
4. «Москканал» — в минулому Дмитровські табори — будівництво каналу Москва—Волга.

5. «Севвостлаг» — Колима. Видобуття золота і олова.

6. «Дальлаг» — будівництва на далекому сході.

7. «Онеглаг» — лісорозрубка.

8. «Темніковські табори» — те ж саме.

9. «Волга Дон» — будівництво каналу.

10. «Астрахлаг» — риболовство.

11. «Вяземлаг» — будівництво автомагістралі Москва—Вязма.

12. «Калуглаг» — будівництво автомагістралі Москва—Калуга.

13. «Ухтпеглаг» — нафта, ліс, риба.

14. Південно-східні табори у Монголії — будівництво військового значення.

15. «Карагандалаг» — вугілля, бавовна.

16. «Горшолог» — гірництво і будівництво залізниці Таштагол—Сталінськ.

17. «Ярославський політ-ізолятор» — величезна тюрма з особливим тюремним режимом. В'язні політ-ізолятору сидять у одиночках камерах і позбавлені можливості працювати.

18. «Маріїнська Т. О. Н.» — Тюрма особливого призначення. Це також політ-ізолятор з особливим режимом. (В ній, напр., сидів Карло Радек, засуджений по бухаринській справі і інші).

Але це далеко не повний список таборів.

Сюди не включено ще кілька управлінь і сотень менших особливих тюрем, а також тисячі дрібніших т. зв. «І. Т. К.»¹⁾ себто виправно-трудова колоній, які підпорядковуються обласним управлінням місць ув'язнень «ОМЗ»²⁾. В них відбувають кару, працюючи на різноманітних виробництвах, в'язні здебільшого з не великими злочинами і терміном ув'язнення до 2 років.

¹⁾ ІТК — виправно-трудова колонії.

²⁾ ОМЗ — обласне управління місць ув'язнення НКВД.

Всіх, хто має термін ув'язнення вище 2 років і особливо засуджених за арт. 54 — тобто за політичне обвинувачення, відсилається у далекі в'язнично-трудова табори.

З початку цього розділу була мова про Управління таборів. Управління табором знаходилося за кількатисяч кілометрів від Москви, створило суд і розправу над в'язнями на місці. Займаючи площу в кільканадцятьтисяч кілометрів, кожне управління розбудовувалося у велике місто, мало десять-двадцять окремих таборових управлінь, які носили нумерацію, напр., — «14 ОЛП Сіблага НКВД». Окремий «Лагпункт» мав у свою чергу кільканадцять «колон», або «командировок».

На колоні, цій нижчій клітині таборового управління, скупчувалося від кількох сот до кільканадцятьтисяч в'язнів, які мали за завдання працювати на якомусь виробництві, будівництві, і інш.

Від постійности виробництва залежить вигляд будівництва самих таборів. У постійних таборах, де виробництво постійне, там будували більш тривалі бараки, навпаки на переходових будівництвах, напр., на будівництві залізничної траси, будівлі будувалися легкі, на деякий час.

НКВД — любить широкий розмах. Його «республіка в республіці» простягалася на десяти-десять кілометрів вздовжки. Його будинки наймодерніші у цій поліційній країні. Справжні палаци збудовано для обласних управлінь в Хабаровську, Ростові, Новосибірську, Вінниці. «Мирне будівництво» нашої соціалістичної батьківщини знає палаци — але лише для НКВД. Трудящі не мусять мати помешкань, але ті, що бережуть їх, знають, що дає їм соціалістична «найпередовіша» країна.

ДЕНЬ У ТАБОРІ

День у таборі починається о 5 год. ранку. Дзвін будить в'язнів з їх сну. Хто заспав, того будять дикі вигуки бригадирів, «нарядчика», «вихователів», «дневальних» та іншої адміністрації табору, головне заняття якої полягає на тому, щоб усі працездатні вийшли до роботи.

Вся ця зграя бігає по бараках з ліхтарями і палицями в руках і, немов оскаженілі пси, вигукують:

— Давай! Давай! Давай!

При чому в таборі все супроводжується страшною і брудною лайкою. В ледве освітлених бараках починається страшна метушня. Всі півтисячі чоловіка поспішають якомога швидше одягатися і зайняти чергу в їдальні. Тут роздають щоденні пайки хліба. Суперечки, гомін, лайки.

Нашвидку одягнувшись, люди з мисками або «котьолками» прожогом біжать на сніданок. В нічній морозній млі перед вікнами кухні шикуються довга черга. Люди на сорокаступневому морозі підстрибують, намагаючись загіртіся. Щасливіші, що отримали свою порцію поспішають до їдальні. Це довге і понуре приміщення, немов колгоспний хлів для овець, наскрізь промерзло і шипахи інею висять на стелі і стінах.

Їдальня наповнюється паром від зупи. Лунають вигуки:

— Міняю баланду на пиріг, баланду на цигарку махорки! (Баланда це відома тюремна страва, зварена здебільшого з кислотою капусти).

Люди ідуть швидко, обпалюючи рота бридкою юшкою з тухлих або солоних рибячих голів,

або морського йоржа, що має неприємний дух. Видача провадиться з трьох вікон. «Стахановці» (такі є і в таборі) одержують смачнішу їжу. Їх зупа зварена не з голов, а з риби. Іноді раз або два на місяць їм варять зупу з м'яса. Звичайно назва «м'ясний» ще не означає, що в страві повинно бути м'ясо. Правда, для стахановців м'ясо відпускається, але його з'їдають при допомозі кухарів чини таборової адміністрації з в'язнів т. зв. «придурки». Вони безсовісно об'їдають і обкрадають ув'язнених. Отже, для стахановців замість м'яса залишаються кістки, на яких вариться зупа. Але і це вже розкіш. Цю страву можна їсти. До того ж додається ще пиріжок з житнього борошна з картоплею. На друге — каша. Ударники одержують зупу і кашу, але без пиріжка. Загальний обід видається всім, хто виконав виробітну норму на 100 проц. Тут видають лише зупу і більш нічого. (Ці норми стосуються 1937 р. У роки війни і післявоєнний харчування набагато гірше).

З третього віконця одержують «штрафний пайок». Його дістають ті, хто не виконав норми до 75 проц., а також ті, хто відмовився від роботи. Цей сніданок уявляє собою страшне знуцання з людських шлунків: зупа — це брудна, гаряча вода, в якій на дні пливає одна-дві крупини, або риб'яча луска. На цю їжу не можна дивитися без огиди.

Хоча сніданок ще не закінчено, у 6 год. гуде дзвін знов. Це починається «розділ». В цей час на пляцу перед ворітьми збирається вся таборова адміністрація: начальник табору, лікар, вихователь, виконроб, десятники, старости бараків. В'язні шикуються бригадами по 30—40 чоловіка і під проводом свого бригадира та 2—3 жовнірів перевірюються за списком по прізвищах і виходять «на зону» на роботу.

Мені сьогодні страшенно болить голова, я відчуваю, що хворий і тому залишаюся в таборі.

Нарешті «розвод» скінчився. Всі бригади виряджені. В таборі залишаються кілька напередодні звільнених лікарем хворих. Б'є рейка. Всяке ходження по таборі припиняється і тоді черговий начальник табору, фершал, вихователь і нарядчик бігають з бараку до бараку розшукують «філонів» тобто тих, що викручуються від праці і просто «отказчиків» — тих, хто відмовляється від праці. Енкаведисти винайшли такий офіційний термін, що складається з початкових літер таких слів російською мовою: «Фіктивно ісправлюючийся лагерей особого назначення» — філон.

У НКВД — де б це не було — чи в Україні, чи Казакстані, чи на Кавказі скрізь вживається загальної великодержавної російської мови.

До «філонів» ставлення таборових органів безоглядне. Коли в особовій картці з'явилася помітка філон — це не віщує нічого доброго цьому в'язневі. За нею може послідувати інша помітка напр., «нема мір до виправлення». Тоді людина приречена на смерть. Але зневірившись в'язень дивиться на все це байдуже, мовляв — лише смерть може бути єдиним порятунком.

До бараку, де я лежу, вбігають шестеро добре відживлених посіпак. Лише один з них у формі — це службовець НКВД — останні в'язні з «соціально-близьких», як НКВД офіційно називає злодіїв, розтратників, шахраїв і т. п. Зупинившись біля мене починають допит:

— Чому не на роботі?

— Хворий.

— Звільнення нема, — відповідає фершал і глянувши на мене, додає: — зовнішніх признаков хвороби нема, працювати може!

— Та у мене ж гарячка!

Це не перешкаджає посіпакам стягти мене з помосту і з стусанами попід ребра погнати до «карцера». Туди стягають ще кількох в'язнів, що не вийшли на роботу. Вони в цьому бачать свої будні. Вони систематично відмовляються від праці і співають простуженим фальцетом:

**«Ми ховаємось від кари,
Не одна, а три чотири пари,
А нарядчик нас знаходить
І у карцер відводить,
Ось, що власть советська нам дала...»**

Лежу в холодному кандесві — ізоляторні. Це рубана з грубих кедрових стовпів чотирикутна вежа з маленьким загратованим віконцем. Не дивлячись на 40 ступневий мороз на дворі, тут немає печі. В'язні ogrівають приміщення власним тілом — нас чоловіка з сорок і за яку годину повітря виповняється паром і стає трохи тепліше. Люди кричать мов на якомусь торговищі — співають, грають у карти, нахваляються.

Високий і худий, самі кістки обтягнуті жовтою миршавою шкірою, ще молодий в'язень з карних злочинців нахваляється:

— Ось це вже рік я не працюю. Я їм не працював жодного дня і ще не працюватиму два роки — проголошує він.

— Але... на триста грамів без приварку важко тобі просидіти два роки — говорить інший головік.

— Вмру, а не піддамся! — Гордо вигукнув відомий на весь табір філон.

І я відчув до його рішучої постави велику повагу. Тут, де люди добровільно жертвують життям і нехтують смертю, ціна людини дуже низька. Я це відчув на собі. Застудившись під час роботи, а також пробувши три дні хворим у холодному карцері, я остаточно захворів тяжким

запаленням легенів. І може довелося б загинути в цьому карцері, коли б той відомий філон при відвідинах карцера начальством не почав ляяти фершала.

— Ти чортів ескулапе, краще оглянь того хворого на гарячку!

Я не пам'ятаю, як мене винесли з карцеру до санітарного бараку.

ЛІКУВАННЯ В ТАБОРАХ

Потрапивши до санітарної частини табору, авторові цих рядків довелося бачити багато дечого нечуваного. Мене, хворого на гостре запалення легенів, поклали до довгої понурої будівлі, що нагадувала колгоспну стайню, збудовану наоспіх з обапал і обрізків дощок і була зовсім не пристосована до північного холоду. Вітер провіва з однієї щілини в другу, а підчас пурги на підлозі лежав сніг.

Навколо лежало до двохсот хворих на різноманітні недуги: плямистий тиф, грипа в гострій формі, віспа, сифіліс і т. д., і т. д.

Раз на день через «палатку» швидко проходив «лікпом» (лікарський помічник), який навчився медицини тут таки в Сіблагу, переслухавши короткотермінові шостимісячні курси.

Цей ескулап вивчив дві три латинські назви і наказував санітарові, щоб цей приносив порошки з «натрієм сульфурікум» або мікстуру зі слабенького розчину соляної кислоти. Навпаки, другий фершал вживав у всіх випадках слабого розчину манганового калія.

— Це є найкращий лік і дизенфекція на весь Сіблаг — говорив він про цей лік і мабуть то була правда.

Через вікно санітарного бараку я щовечора бачив, як на прийом до фершала збиралася величезна з кількохсот чоловік черга хворих.

Санітар записував у велику книгу прізвища хворих, фершал, не питаючи, давав напитися рожевої водички, або «натріюма» і вигукував:

— Давай, давай, прохось швидше!

Лише тих хворих, які не могли піднятися і падали на очак, «лікпом» звільняв від праці на один день.

Прийнявши половину хворих з кількохсот чоловіка, фельшер оголошував:

— Сьогоднішній план — триста звільнень від праці по хворости я вже використав. Прийом закінчено!

Кількохсот чоловіка втративши надію на звільнення, яке до речі тут теж плянується згори, понуро розходяться по бараках і там тихенько вмирають. Часті випадки, що в бараках живі в'язні тримали ще кілька днів трупи, щоб... отримати на померлих пайку хліба.

Невміруща тема М. Гоголя про мертві душі знайшла широкий і страхітливий вжиток в таборах жахливої большевицької країни...

Тільки надто міцні люди, яким бракувало лише відпочинку, видужували в тій сан-частині. Останні вмирили. Вмирили не поодинокі, а організовано, гуртом. Санітари глузували:

— Сьогодні вночі помер ще один колгосп злочинців!

У нашому таборі виникла пошесть кривавої бігунки. І тоді я почув крилате слово: «лікпом більше знає».

Щодня на кладовище вивозили десятки людей. Було оголошено «ударний місячник» для копання могил. Гробокони одержали нову щоденну норму — сім могил на кожного. Звичайно, як у всіх большевицьких зарядженнях і ударниках, тут була «туфта» або обманювання. Риття могил давало не якість, а кількість. Такі, викопані за стахановським принципом могили, ледве могли в собі помістити мерця. Потім тіло злегка присипали землею, а далі густий сніг укривав решту

Але в червні місяці, коли розтав сніг і осіла земля, голі п'яти тругів сторчали на всьому кладовищі...

Під час пошести санітарі й лікпоми падали з ніг. Тому смерть того чи іншого хворого була полегшенням для «лікпомів», яких називали в'язні поза очі «помічниками смерті».

Якось через помилку чи недогляд «лікпом» заповнив акта на смерть одного з хворих і його накривши рядном винесли на 30 ступневий мороз. Хворий прийшов до пам'яті і почав стогнати. Потім, коли принесли до трупарні цього живого мерця — він прохрипів:

— Братіки! Змилуйтеся, що це ви робите. Я ще не вмер!

— Мовчи! Лікпом більше знає, вмер ти чи живий! — відповів один із санітарів.

Це жахливе оновідання довго розносилося по таборах півночі.

Советський підданий, де б він не був, під час невимовних умов, у які потрапив лише почуває потилицю і глузливо промовить: «людина не скотина — все витримає».

Поряд зо мною у санітарному бараці лежало шість малолітніх хворих в'язнів. Старшому з них було не більше 14-ти, а меншому ледве 12 літ. Це була жахлива шістка. Троє з них були хворі на сифіліс.

Це молоде «сталінське плем'я» було справжнім жахом для всієї групи. Ці звірята в образі дітей, були нагороджені всіми хворобами, і знали стільки бридкого, що жах згадувати. Вони були синонімом підлоти і розгнузданого розбишництва.

Якось принесли одному з хворих літніх людей пакунок з дому. Там було трохи печива і склянка варення.

Хворий на пранці юнак, підійшов до отриманшого пакунок, щоб той віддав все йому. Хворий,

звичайно, відмовився. Тоді малолітка кидається як звірюка на хворого, видирає пакунок з їдою і коли йому це не вдається, обплювує її і обмацує сукровицею зі свого кривавленого носа.

Чотириста малолітніх злочинців, тероризували весь табір. З спритністю мавп вони вихоплювали з рук хліб і тікали. Вони крали, збиткували, бешкетували, вибивали взимку вікна, а навіть підпалювали бараки, залишаючи на призволяще інших в'язнів.

Я бачив вбивців, бандитів, різноманітних злодіїв, але всі вони ще джентлмени, порівнюючи з тими злочинцями, що немов кукіль вивівся на зле обробленій большевицькій ниві. Бачивши тих виродків в образі людини, я з жахом думав про майбутнє.

КАМЕНЯРІ І ЛІСОРУБИ

Мільйони ув'язнених в СРСР під примусом зброї і загрозою голодної смерті, використовуються на різноманітних будівництвах державного значення.

У віддалених місцевостях, куди ні за яку підвищену платню не згодиться їхати звичайний робітник, працюють в'язні. Вони рублять ліс, здобувають нікелеву руду за полярним колом, здобувають золото на Богом проклятій Колімі, будують залізниці між руднями та новітніми заводами, розбудованими за Уралом і в Сибірській тайзі.

Які ж умови побуту і як можна заставити голодом працювати?

Мені довелося працювати на будівництві залізничного насипу, де в'язням щоденно надавано норму виробітку — треба було наламати зі скелі сім кубічних метрів каменя, навантажити на одноколісну «тачку» і відвезти за двісті метрів у насип. Це була надзвичайно виснажуюча праця. За своїх десять годин праці я не завжди встигав це виробити. Коли я не виробляв норми, я не отримував повністю хлібного приділу і другої страви. За кілька днів я схляв і відчув, що коли якесь чудо мене не врятує — я мушу загинути. Ніхто в таборі не прийде в допомогу голодуючому в'язневі. Вихователь почне вам говорити про «соціалістичне змагання», десятник запише на чорну дошку, каптьор через низьке виконання норми відмовляє у видачі одягу. Я щодня худ і дійшов до «слабосилої команди» і позбувся праці на скелі. Натомість мене погнали до лісу, немов би на легшу працю, але десятник оголосив нор-

му — нарізати 12 кубічних метрів дерева... Коли б не дружина, що надіслала невеличкого пакуночка з харчами, довелося б загинути...

Що сталося зо мною, коли я трохи відчуняв? Я працював, працював як навіжений, щоб отримати щодня свою пайку 800 гр. липкого недопеченого житнього хліба по половині з остюками і половиною, і якось зберегти життя.

На моїх очах на 16-тій колоні горношорського виправно-трудового табору, охоронник застрілив молодого юнака — в'язня, студента київського Інститута — М-а, який відмовився працювати.

Адміністрація советських виправних-трудо-вих таборів згідно директив з «ГУЛАГ-у»³⁾ брала курс на виснаження організму в'язнів і фактично робила останніх каліками на все життя.

Їжа, яка видавалася за стовідсоткове виконання норми — складалася теоретично з 1900 калорій, а енергія, що витрачувалася на виробіток норми вимагала не менше 4000.

Отже, «решта» йшла за рахунок систематичного недоживлення в'язнів. Минав рік і два, систематичне недоїдання приводило в'язнів до повного виснаження і різних хворіб та приводило в'язнів до т. зв. «Абісінії».

«Абісінією» звалися бараки, де містилися хворі, каліки і слабосилі, які цілком знеслилися і були звільнені від праці. Але що це були за люди? Більшість з них хворіло на типову таборову хворобу — пелагру, що поставала від систематичного недоживлення організму і відсутності вітамінів. Хворі зовні мали страшний вигляд. Це були справжні кістяки, обтягнуті землистого кольору шкурою.

3) ГУЛАГ — Головне Управління Поправно-Трудових Таборів.

Тяжко уявити собі весь жах становища цих приречених на смерть людей. З них здирали весь придатний до вжитку одяг, залишали напів голими в одній білизні. Звідсіль і пішла назва — «абісінія».

Навіть бараки для цієї категорії бувших каменярів і лісорубів вибиралися найбрудніші, з дірчавими дахами і щілинами в стінах та побитими вікнами.

Хліба «абісініці» отримували лише 400 гр. і один раз на добу звичайну тюремну «баланду» без ніякого нятяку на товщ. (Теоретично їм належало по 2 гр. на душу, але товщ поїдали кухарі і таборова адміністрація).

Брудні і спухлі вони цілими днями сиділи в своїх смердючих бараках. Лише деякі могли вийти на терен табору. Вони блукали з марною надією розшукати щось їстівного. Улюбленим місцем їх відвідин була брудна помийниця. Сидячи навкарачки на помийницях та ямах, де зсипали сміття, вони вибирали всілякі відпадки: іноді їм щастило знайти ласі шматочки у вигляді риб'ячої голови, чи картопляного лущиння. Тоді між в'язнями починалися цілі баталії — вони билися між собою, падали, билися лежачи, кусалися і з їх цинготних ясен текла кров.

Цих людей доведених до цілковитого отупіння і втративших цікавість до всього крім їжі використовували слідчі III відділу для різноманітних провокаційних свідчень, коли ці уповноважені НКВД намагалися комусь з в'язнів «пришити» нову справу. За шматок хліба ці нещасні згоджувалися на все. Багато з в'язнів, доведених до «абісінії», зрозумівших всю безвихідність свого становища і знаючи, що так не витримають висидіти весь свій термін ув'язнення, зважувалися раз на завжди звільнитися від роботи, в роз-

пачі відрубували собі всі пальці, або навмисно калічилися.

Ціною страшного каліцтва, вони намагалися зберегти життя. 1937 р. на 10 тисяч в'язнів Ахпунського відділу Сіблугу НКВД було 136 випадків самокаліцтв.

Але даремна була надія цих в'язнів. Їх судили за самокаліцтво по ст. 58/14, як за саботаж.

ТЮРМА В ТЮРМІ

Весь час, але особливо широко і неприховано у 1937—38 рр., «ІІІ-частина» насаджувала і вербувала серед в'язнів своїх сексотів.

Так само, як і на «волі», кожного вже засудженого і перебуваючого в таборі підозрівалося в нерозкритому контрреволюційному злочині. Особливо страждали в'язні, які були засуджені не за політику. Їм намагалися «політику» причепити. Вони десь в товаристві своїх товаришів висловлювали незадоволення тим чи іншим міроприємством більшовицької влади. Вони негайно заарештовувалися і потрапляли під слідство. В'язнів обвинувачували у нових досить важких «злочинах» і давали новий термін кари, який на таборовій мові називався «довісок».

Мене теж не минула та доля. На мене доніс убіральник нашого бараку, що неначе я підбурював кількох в'язнів, відмовитися від праці, і висловлював незадоволення з приводу поганих харчів. Цього було досить, щоб мене заарештували і обвинуватили по ст. 58/12, тобто у саботажі. Я відкидав ці обвинувачення, мотивуючи логікою що самого порушення трудової дисципліни і невиходу на працю ніколи не було. Я і мої друзі не мали відмовлень від праці. А за погане харчування я вирішив стояти на своїому.

Так. Харчування у минулому місяці в нашому таборі було краще, але в останній час воно стало гірше. Можете це перевірити, — рішуче заявив я молоденькому слідчому. Не дивлячися на це, я просидів у таборовій в'язниці під слідством три місяці. За цей час довелося бути свідком страшних подій, як невинно засудженим знаход-

жено злочини, начебто поповнені вже в таборах і за них знов «суджено» й «засуджувано». НКВД в таборах дбає, щоб можливо мало в'язнів пережило свою кару. Тому тут знов знаходять причину для арештів і починають все спочатку: слідство, свідків, фабрикування «доказів» і т. д.

В тайзі НКВД-исти самі почуваються засланнями і з винятковим садизмом знущаються. Як скрізь і завжди, так і тут, найстрашніші моральні тортури, коли від в'язня вимагають признатись, що він незадоволений ненависним йому засланням і розуміє, що не злочин проти «природної влади»...

Чи може комусь поміститись щось подібного в голові? Чи можна когось карати за те, що ви не захоплені тим, що дармо попав в пекло тайги?

При цих допитах звіріли допитувані і слідчі. Це був пекельний сміх сатани над світом, людьми, законом і Богом. Тут щойно було видно, що більшовизм це втілення зла, це справжня влада тьми, яка не тільки знущається над жертвою, але й над катом.

Ще й сьогодні мені часом здається, що ця «тюрма в тюрмі» — це був лише страшний кошмар голодної і виснаженої людини. Але це була дійсність, що позначалась кров'ю, муками і смертю тисяч в кожному таборі.

Не менше, як 60 проц. підсудних було розстріляно ВОХР-НКВД за якісь фантастичні, сфабриковані у таборі провокаційні «справи». Їх виводили за табір перед вечером, зганяли у болотнисту місцевість, що її було видно з вікон нашої в'язниці на «12 колоні горшорлагу НКВД» і стріляли. Драговиння поволі засмоктувало тіла.

АМНЕСТІЇ НЕ БУЛО

Глибокий сніг вкривав землю. Уляглися в'язні в свої барлоги. Шуміла тайга.

У всьому Советському Союзі, мабуть ніхто так палко не чекав свята 20-ліття кривавої жовтневої революції, як ми — багато мільйонове населення тюрем і виправно-трудоих таборів.

Чи це не парадокс, що ми: в'язні, чекали советського свята, немов... воскресіння і приходу Месії...

Ми всі чекали амнеcтiї. Бо начальство на кожному кроці і при кожній нагоді нагадувало про широку амнеcтiю. Ми знали, що така амнеcтiя була 1927 р. Нам говорили:

— Коли ви будете чесно працювати і виконувати норму, обов'язково підете додому.

— Хто відсидів половину — обов'язково піде додому.

Люди працювали, знесилювалися, але жили надією про амнеcтiю

Лише надія про волю відживлювала охлялих людей

І от настало велике советське свято. Сталін приймав парад на Червоній Площі. Уряд нагородив тисячі «славних» НКВД-истів за виконання особливого завдання партії і уряду.

В'язні зрозуміли, що то було за особливо важне завдання.

Але амнеcтiї не було. В'язні масово намагалися покінчити з нужденним, безпросвітним життям. Вони вибирали десятки різноманітних засобів, щоб свідомо позбавити себе життя, — кидалися на озброєних охоронників, що застосову-

вали зброю і вбивали або важко ранили. В розпуці втікали в тайгу і там замерзали, або гинули від голоду і холоду, кидалися під поїзди, вішалися, перерізували артерії і стікали кров'ю...

Щодня на кожній колоні, командирівці, лагпункті було по кілька самогубств:

А амнеcтiї не було...

Та її й не мало бути. Хіба ж мільйони засланих, що розбудовували силу «дорогої батьківщини» були в чому винні? Хіба їх засуджено за якісь проступки, щоб їх амнеcтували? Всі ж ми перебували в тому чи іншому пункті неозорої території ГУЛАГ-у, щоб згинуть, або, переживши чудом пекло «поправи», повернути і бути ізгоями в рідній країні, прикладом і пострахом для інших.

Про нас дбали і пам'ятали, але лише про те, щоб ми не вийшли за швидко, щоб нам ще не лишились сили до життя. Щоб ми тих сил віддали більше на каторжній праці, нас потішали обіцянками амнеcтiї. Хто не пережив всього пекла заслання в ССРСР, той не може собі уявити, яка це образа, які це знущання ці обіцянки.

В'язня трактують як пса. В'язень може й звикти до цього, хоч до вмирання звикнути важко. Але від часу до часу приходять «начальство» і обіцяє. Обіцяє різні речі, залежно від обставин. В часі транспорту, коли люди гинуть від спраги, конвоїр, або командир транспорту обіцяє на наступній станції воду. І в'язні її не дістають. Начальник обіцяє на котрійсь станції зупу, або навіть «добрий обід». Жертвам починає здаватися, що все ж таки, їх ще трактують як людей, признають їх людські потреби. Хай їх заслано неслухно, може це була помилка, але все ж є ще якась справедливість, є ще десь люди.

Та ось приходять обіцяна станція — і мов поличник: «А може ще чогось захочете?»

В'язні попадають знов в отупіння. Дехто не видержує і божеволіє. Співтовариші подорожі просять води для хворих хоча. Начальник знов співчуває й обіцяє, що ось незабаром приїдемо на місце призначення. Там нас чекають — буде гаряча страва і тепле приміщення. Зрозпачені і зламані люди знов вір'ять. Людина так хоче правди, що не вірить, невже можна без потреби брехати до безконечности?

Транспорт провадить на місце: «Вигружайсь!» — і в'язні вискакують в глибокий сніг. «Сідай». Коли вже всіх трусить від холоду, починається перевірка й повідомляють, що страва буде завтра, а приміщення сьогодні... треба почати будувати.

Такою ж обіцянкою була й амнестія.

Кожен з нас, хоч підчас арешту перейшов різні знущання, хоч вся судова процедура і всі конституції — це теж знущання над людиною і справедливістю, не може відчуті тієї тортури, ображування безсильного, як винятково садистичної. Така вже засада у «найвільнішій» країні: понизити людину, як можна, дати їй відчуті, що вона ніщо, раб («холоп без царського величства»), глумитись над всім людським, аж вона забуде, що щось людське існує на світі, і стане зацькованою твариною, яка вже не здібна на жадну реакцію, якій вже все одно, яка може бути тільки безвольним і бездушним знаряддям.

КОМУНІЗМ НА ПРАКТИЦІ

«Кожен працюватиме по можливості, а отримуватиме по потребі». Це головне комуністичне гасло в советських виправно-трудовах таборах зовсім не дотримується, очевидно так само, як воно не буде дотримуватися і при комунізмі. Тут панує гасло «хто не працює — той не їсть». Навіть більше — той хто не може, або невсилі виробити надану норму — мусить умерти...

Ми — тобто мільйонове населення сибірських виправно-трудовах таборів працювали над будівництвом нової дуже великої залізниці, що з'єднувала відомі своїм високим процентом металу таштагольські рудні з новим велетенським металургічним комбінатом у місті Сталінську.

Цей один з найбільших у світі заводів потребував руду. Руда лежала на кількості кілометрів у дуже гірській місцевості південного Алтаю т. зв. Гірській Шорії. Нам давалося будувати величезні у 70 а то й більше метрів насипи, пробивати у суцільних камінних горах (граніт, базальт) довгі тунелі, будувати містки через гірські ріки.

Це була циклопічна праця. Восьмий рік будувалася залізниця. Кожний кілометр коштував кілька мільйонів карбованців. Навіть при дешевій невільницькій праці ув'язнених. І десятки тисяч людей падали і вмирили на тих клятих горношорських скелях. В'язні вкривали своїми трупами усю трасу нової залізниці в країні, «де так вольно дише чоловік».

Нас пригнали сюди і примусили спочатку збудувати тюрми для себе самих, а потім корчувати ліс, рвати скелі, будувати тимчасові шляхи. Взимку і влітку до побудування бараків, нам довелося

спати на холодній землі і під снігом. Люди вставали вранці мокрі, холодні і знесилені. Але бралися до роботи, стискаючи в руках сокири і пилки. Ніхто не хотів відставати. Навіть страшенні взимку морози не могли зупинити цієї затяжної боротьби з природою.

Щож примушувало в'язнів так працювати? Советський ентузіазм, ударництво, соціалістичне змагання?

Ні! Лише могутня сила, якою наділено кожну живу істоту: спрага до життя і боротьба за те, щоб жити.

Будуючи табір, кожен з цих підневільних «піонерів» большевицької «культури» чудово знав, що чим довше він житиме в снігу, чи спатиме на голій землі — тим швидше загине. Звідсіля і бажання швидше збудувати житло і переселитися в затишок, чи під дах хочби смердючого перенаселеного бараку. Тому, коли починали будувати взимку, всі намагалися закінчити будівництво до весни. Розпочати влітку, — скінчити на осінь — тобто до початку двох найнездоровіших сезонів у тих місцях. Страх залишитися без даху, примушував бідолашних в'язнів показувати справді чудеса у «темпах соціалістичного будівництва».

Таку тюрму-табір на 10 тисяч чоловік будували за три місяці 150 людей.

Читач запитає: чому ж в'язні працювали на інших таборах, що не мають нічого спільного з будівництвом житла? Що ж примушувало людей працювати там?

Знов та сама спрага до життя. Адже ж у советських виправно-трудовах таборах уся система харчування побудована у прямій залежності від виконання виробничих норм.

Ось, наприклад, офіційні норми горношорського трудового табору в 1938 р. В'язні отримували щоденно за виконання норми 50 проц. —

400 гр., від 50—75 проц. — 600 гр., від 75—99 — 700 гр. і за 100 проц. норми — 800 грамів хліба. Другу страву — кашу чи пиріжок, чи рибу, отримували лише ті в'язні, які виконували норми від 100 проц. і вище. Виконання до 99 проц. давало право на отримання лише першої страви — тобто звичайної «баланди» — низьковартісної зупи.

Людина, що кілька день не змогла виконати норми повністю і тому отримувала підряд кілька разів знижений раціон, при важкій роботі і страшенному холоді — охлявала, підупадала і скочувалася до «абісінії», або «слабосилки».

Щоб зберегти життя, в'язні працюють, кидуючи свої останні сили на вимоги «соціалістичної батьківщини». Їх праця безплатна і продуктивна. Транспорт і харчування дешеві. А крім того вони гинуть, здійснюючи плян контингенту НКВД.

В такий спосіб у «самій демократичній в світі країні» — немов гриби зростають табори НКВД. Це оплачується. Це чистий зарібок для країни рад. Чому ж тих таборів не збільшувати? Адже вони розбудовують державу, скорочують шлях людства до соціалізму, а мільйонів жертв до могли.

Зробімо тепер екскурсію у недалеке минуле. Згадаймо, що перед кожним новим величезним будівництвом починалися хвилі шаленого терору і арештів. Наприклад, 1929 р. почали будувати Біломорський канал, тоді одноразово почалася кампанія по «розкуркуленню» і масові репресії. 1933 р. большевики заходилися будувати канал Москва—Волга і того самого року підноситься хвиля арештів. 1935 року розпочинається будівництво військових автострад Москва—Минськ, Москва—Калуга, Москва—Київ, і одночасно почалася нова повідь арештів...

Як же так — мільйони безвільних невольників у таборах. Де депутати від народу? Чому

ніхто ніколи не робить запитів у раді? Чому не згадується про це об'єктивно в пресі? Чому, коли вимерло на Україні 8—10 мільйонів людей, не було в жадній газеті написано стрічки?

Чому?

На сто тисяч різних «чому» свого народу большевики і не хотіли відповідати. Одягши народам величезний намордник — НКВД, вони сміло й легко демонструють тільки всім лише захоплення і щастя тих народів.

ТАБОРИ — ШКОЛА АНТИБОЛЬШЕВИЗМУ

Зорганізувавши на більшу скалю свою машину всеохоплюючого терору — ГПУ і НКВД, большевицькі організатори не добачували, яку величезну небезпеку уявляють собою поправні табори.

Цих людей не виховували на ідейних марксистів, що поділяли б погляди і потворні концепції вчення Леніна—Сталіна. А навпаки, кожна людина, що побувала в них, в далеких таборах — назавжди ставала ворогом большевизму.

Тюрми і табори Советського Союзу перетворилися у своєрідні опозиційні до комунізму політичні школи, де зустрічалися люди з різноманітними поглядами і знаннями, обмінювалися думками, дискутували і врешті решт виходили політично обізнаними людьми.

Правда, це було дуже небезпечно, бо III відділ НКВД насаджував густу сітку шпигунів — «сексотів», завербованих з самих в'язнів, яким обіцяли якісь привілеї — кращу і легшу працю, трохи хліба чи якихось харчів, обіцяли «дотермінове звільнення» і т. д. Але люди гуртувалися по два чоловіка і десь у затишку в куточку, щоб ніхто не чув, вели розмови на політичні теми.

Між, іншим, у справжніх політичних діячів виникає гостра потреба таких розмов-диспутів, і ніщо — ніякі репресії не можуть залякати мужних людей від діяльності. Навпаки, своєю діяльністю вони так майстерно замаскують, що НКВД часто-густо й не здогадується про них.

Багато видатніших в'язнів хотіли своє знання і політичний досвід передати іншим. Ачей хтось вийде з того пекла. Вони не лише вислов-

лювали свої погляди, вони систематично їх викладали. Повставали цілі таємні школи. Очевидно праця проходила маленькими гуртками й за-конспіровано. Учасників «школи» перед тим уважно вивчалось. І така школа була до певної міри маленькою організацією, що мала завдання поширювати протибольшевицькі думки.

Люди зв'язані з собою спільною таємницею — помагали собі взаємно і другим. Вони намагались заперечити існуючу дійсність. В світі звірства, в світі потоптання людини, вони намагались дбати про людину. В світі тріумфуючого терору НКВД, в світі, що був тріумфом режиму над мільйонами своїх свідомих чи несвідомих ворогів — вони саботували цей тріумф і це знуцання, стараючись полегшити муки. Намагаючись допомогти пережити лихоліття.

Тут, як і взагалі в ССРСР, ці організації не могли розростатись. Не могли зі собою контактуватись, щоб провадити взагалі якусь широку акцію. Кожна поодинокі людина з власної ініціативи робила, що могла, сама, або в малому колі найближчих однодумців.

Тому тут ніколи не було якихось відкритих виступів. Відомо лише два винятки, коли в'язні захопили зброю і боронились, як це було на Свирі (т. зв. свирське повстання) і в західній Сибірії (шарський бунт).

Але діяли скрізь поодинокі люди. Діяли вони й в нашому таборі.

Ось наведу один з прикладів. У нас був проф. Б.—в, що був засуджений за зв'язки з діячами Союзу Визволення України. Він був без ноги, а тому його не могли використати на праці в лісі, й як письменну людину призначили до хліборізки. Він цілий рік сумлінно виконував свою працю, нав'язав добрі зв'язки з пекарями, від яких отримував зайву кількість хліба, що його роздавав найбільш охлялим в'язням. Якось, ко-

ли нікого стороннього не було біля вікна хліборізни, він запитав мене, звідкіля я, і, довідавшись, що з Вінниці, радісно заговорив українською мовою:

— Колись я бував у вашому чудовому місті. Чи приведе Господь побувати на рідній землі?

— Дасть Бог...

— Ви молодший — витримаєте... А мене мабуть на довічне заслали сюди... Я відбув своїх сім років, але не випускають... Беріть ось ще зайву пайку і по роздачі хліба приходьте до мене чай пити.

Від тоді ми заприятелювали. Кілька днів він вивчав мене, а коли почув мої погляди на большевизм, почав і сам говорити.

Потім він познайомив мене з видатним проф. Б. — бувшим відповідальним працівником «Держпляну». Часами він заступав навіть самого голову. Проф. Б. був своєрідною «енциклопедією» — він пам'ятав тисячі чисел советської статистики і наводячи їх, доводив облудність советської політики. Його засуджено за нарис про тварництво в ССРСР. Там було наведено чимало чисел. Ту статтю з великим зацікавленням надрукував часопис «Вівчарство». Вихід у світ часопису припав на той час, коли Сталін проголосив свою відому доповідь «про розвиток тваринництва в ССРСР».

Цифри проф. Б., взяті з офіційного «Центрального Статистичного Управління держпляну ССРСР» були точними і відповідали дійсності. Числа, що їх наводив Сталін були брехливі.

ССРСР зазнав страшного зменшення поголів'я тварин, особливо під час чорних років «колективізації» і ліквідації «куркульства» як класу. У 1929—30 рр. було винищено на Україні 90 проц. всіх коней, 60 проц. великої рогатої худоби і 75 проц. телят.

Большевицькі вожді захопилися ідеєю механізації сільського господарства, робили рівняння

на трактори, а не на коня і тому було дивним і диким почути доповідь Сталіна, особливо для людей, що знали справжні числа.

НКВД негайно після доповіді Сталіна почало збирати примірники «Вівчарства». Ті абоненти, що ще не встигли розрізати числа часопису, залишилися. Кілька тисяч людей, що перечитали статистичну працю проф. Б. були заарештовані разом з автором...

Старий комуніст, ще з 1905 р., особистий приятель Леніна, який опозиційно відносився до висунення брутального Сталіна, зневірився у своїх комуністичних ідеях і читав нам антисоветську лекцію у затишній хліборізці сибірського вищого-трудоного табору НКВД.

— Сьогодні я вам прочитаю лекцію, розраховану на масового слухача, на тему «Державний капіталізм большевицької держави і закріпощення робітників і селян».

— Просимо, професоре! Тим більш нам цікаво почути ту лекцію від вас, бувшого ідейного проповідника соціалізму — промовив професор українець, підморгнувши до мене.

— Слухай, земляче, — почав професор Б. — час творення п'ятиліток і початок масової колективізації 1929—30 рр., большевики офіційно назвали «соціалістичною реконструкцією промисловості і сільського господарства». Але хліборобство — це не промисловість, де на американський взірць можна налаштувати виробництво стандартних речей. Сільське господарство від самого створення світу побудоване на засадах одноособного господарювання. Большевики для розгрому села, як сили, витворили химерну ідею колективізму, але вона є порушенням головного закону природи, яка створила з самого початку світу одиницю, не подібну на інші. Адже ж кожна людина має свої особливі якості, потреби, звички, прагне до своєї власності. Прагнення це не мо-

же бути замінене нічим іншим. Селянство, спираючись на свої власні засоби продукування, було величезною самостійною силою, серед якої завжди знаходилися провідники, а при певному притиску селянства, при нав'язуванні силою зросійщеного комунізму, могло б виникнути стихійне селянське повстання.

Тому більшовики, мобілізувавши всі свої сили і членів комуністичної партії, ГПУ, працівників советських установ, пресу і військо, почали обезземлювати село, видирати з приватного користування землю і засоби виробництва.

Тоді виникло кілька повстань в Україні, на Кавказі, в Середній Азії, але врешті-решт вони були криваво приборкані.

Селян переіменували в чудернацьку назву «колгоспник» і фактично зробили пролетарями, бо останніх набагато легше прив'язати до режиму і ліквідувати їх пасивний спротив. Спролетаризований селянин-колгоспник, назавжди втрачає самостійність і право за своїм власним бажанням використовувати землю, реманент і свій робочий час і тому остаточно закріпачувався, попавши в руки наставленому згори панові-голові з представників комуністичної партії ворожого селянству.

Але чому це одноразово з колективізацією розпочався розгром заможного селянства під відомим терміном «ліквідації куркульства як класи?»

Заможне селянство в значній мірі провідне і знане в селі, мало свій авторитет, а тому легко могло перетворитися на актив протибольшевицьких повстань. Щоб відвернути увагу від справжнього автора колективізації, комуністи нацькували бідніших селян на більш заможних, підюджуючи словами: «грабуї награвоване!» Але і на цьому не зупинилися керівники комуністичної партії і советської держави. Відбувався процес

дальшого закріпачення села. Українські селяни в більшості областей не отримували паспортів. Виїхати без паспорту чи оселитися в новому місті — вони не могли. Вони тому були закріплені за певним господарем-колгоспом. Пізніше славнозвісним указом про заборону залишити працю без особливого дозволу, всі робітники були «закріплені» за своїми підприємствами.

Таким чином комуністична партія в советській державі відібрала основне і недоторкане право кожної людини — право на пересування.

У більшовицькій державі цілком знищена приватна власність. Усі фабрики-заводи, надра, поклади, земля, ліси і залізниці — є власністю держави. Це є одна з характерних відзнак нової економічної форми господарства — т. зв. «державного капіталізму».

Робітництво і селянство втратило право на пересування, особисту волю і всілякі привілеї, що їх вони мали навіть за царату. Селянство закріпощено за колгоспами і радгоспами та нечувано визискується державою.

В СРСР реальна заробітна платня і колгоспні трудові являють собою наймізерніший заробіток у світі. Платити таку нікчемну заробітну плату не збагнув би й подумати найбільш ненажерливий власник капіталіст і експлуататор.

Це є ознакою єдиної в світі держави, де панує не соціалізм, але оголотилий державний капіталізм.

Більшовицька пропаганда любить оперувати цифрами. Вони кричать про те, що заробітна платня робітника-шахтаря збільшилася в порівнянні з царським часом у вісім чи десять разів. Але ніколи вони не напишуть, що ціни на предмети першої необхідності, хліб, одяг, взуття, підвищилися в 20—50 разів⁴⁾. Тому виходить, що

⁴⁾ Держава купувала центнар пшениці за 9 карб., а продавала 1 кілограм хліба за 1 карб. 50 коп.

реальний заробок робітника зменшився у два до п'яти разів у порівнянні навіть з найбільш відсталими і колоніальними країнами.

Кинуте у свій час з пропагандивних міркувань відоме гасло «земля селянам, фабрики робітникам!» тепер втратило свою потребу і викинене на смітник історії. Дивно було б, щоб про це згадували в 1940 р., коли робітник, фактичний господар фабрики, при 20-хвилинному опізненні на працю засуджується до ув'язнення на один, а то й три роки. А селянина, який, щоб не загинути з толоду в переднівок, зрізав двадцять колосків на кашу, засуджують за знаменитим «законом від 7 серпня» до 10 років тюрми!

Вже цих прикладів вистарчає, щоб побачити наскільки забріхана вся большевицька «наука». Компартія зрадила всі оголошені нею колись гасла. Навіть марксизм зраджено. Ленін переробив його, пристосувавши до потреб московського імперіялізму. Сталін пішов ще далі — він в багатьох випадках заперечив вчення Леніна. Але яке взагалі має значення для большевиків таке або інше вчення? Це засіб. А засоби можуть бути різні. Генеральну лінію можна міняти як рукавички, залежно від «сезону», чи пори дня. Ходить про опанування світу. Ходить про знищення народів вже поневолених, які мусять влитись в «російське море». Для досягнення цієї цілі — всі засоби добрі. І для побороення цього дракона — також всі засоби добрі!

Боротьба з московським большевизмом — це боротьба за існування не лише України, але й усього людства. Бо перетравивши вже поневолені народи, большевизм, як їдка смердюча лява, виллється за кордони, щоб поневолити для Москви інші народи й перетравити їх.

Я, як бувший комуніст, знаю, що це за отруйна доктрина. Вона ставить високі ідеали — свободи, визволення, миру, щастя для всіх людей. В

ім'я цих ідеалів закликає приносити жертви. Але ці гасла — це тільки засіб демобілізації противника. За ними стоїть московський імперіалізм і більш нічого. В руках Кремля сьогодні сатанічно-досконалий апарат НКВД, розгалужений по цілому світі й опертий на «всесвітнє визволення», тобто здібний скрізь мати своїх агентів і прихильників. Наївні тільки можуть думати, що шляхом права можна у большевиків щось досягнути.

Я розмовляв з чужинцями й казав їм, що КП(б)У — це жаден репрезентант української території, що нам колись здавалося, що коли ми приймемо комуністичний устрій то в рамках ССРСР залишимося самостійною компартією, а Україна — державою. Але так не є. Москва трактує нас, як колонію. Самостійність — лиш плащик для обдурювання кандидатів на членів ССРСР. Чужинці на це відповідали: Коли б в складі ССРСР були всі європейські держави, вони б могли переголосувати ВКП(б) і створити столицю, напр., в Римі та скласти ЦК чи Політбюро, де москалі були б в меншості. Це, панове, трагічна сліпота. Сталін посуватиметься наперед етапами і з допомогою НКВД перестравить кожен нарід і кожну державу, спараліжує, а щойно тоді прийме в склад ССРСР. Спробуйте тоді голосувати. Я вже спробував підрахувати офіційні цифри й опинився аж тут. Тут опиняться і всі провідники світових компартій, коли не стануть безвольним знаряддям в руках кремлівських сатрапів.

Люди за розмовами на політичні теми, історичними згадками свого багатого життя засиджувалися до півночі. Професор українець звернувся до мене: Ви серед нас наймолодші. Може пощастить вам колись дістатися в Україну і ще дочекатися більшого щастя — жити у вільній Українській Державі — тоді не забувайте за нас, безіменних борців проти большевизму, що пропали тут у тайзі.

Треба, щоб те, що ми тут пережили і за що потрапили сюди — знав увесь культурний світ! Щоб ніколи людство не допустилося до такої величезної помилки — як піддатися до рук комуністів. Той день буде загибллю для їх держави, їх віри, їх цивілізації.

На тих, що переживуть це пекло заслання, лежить велика відповідальність: бути літописцями большевицького лихоліття. Передати своєму народові й світові ті факти, за знання яких ми опинилися тут, приречені на смерть.

Розмови тягнулися далі і кожне слово і кожне нове речення закликало до помсти і давало можливість ближче пізнати страшеного большевицького звіря, немов зривало з нього машкару.

— Ось, слухайте, — сказав один з присутніх — «колгоспи є школа комунізму» — говорять большевики. Але кращі представники селянства масово потрапляють до табору. Тому виправно-трудові табори ССРСР є школою виховання контрреволюційних кадрів, або нашою мовою «революціонерів по відношенні до большевицької влади».

Ви порахуйте! В таборах сидить 18 мільйонів ув'язнених. В них 15 мільйонів політичних. Вони мають родичів, друзів — разом це складається приблизно 80 мільйонів ворогів советської влади. За роки свого існування большевики розстріляли 5 мільйонів чоловік, — після них залишилося 20 мільйонів членів родини. 8 мільйонів загинуло від голоду 1932—33 рр. Це дає ще кругло 20 мільйонів родичів. Разом 120 мільйонів незадоволених. Чому ж, запитаєте ви, досі тримається большевицька держава?

Тому, що вони тримають всі народи в кліщах шаленого терору і щоденним кровопусканням продовжують триматися біля керми. В їх руках зброя, тюрми і небувала, нечувана в світі система НКВД. Історичні процеси не відбуваються там так швидко, як звичайно події в житті однієї

людини. Смертельний чиряк мусить набрати, визріти, а потім прорватися антикомуністичною революцією.

Ми всі за дротами, позбавлені волі, певно надто оптимістично уявляли собі можливості революції в ССРСР. Нам здавалося, що ті, що на волі, зможуть її зробити колись. Однак ми в таборах перецінювали «волю». Адже ССРСР — це один великий конц. табор. І ті, що на волі — теж невільники. Невільники фізичні за китайським муром кордонів ССРСР. Невільники духові — позбавлені віри й уявлень про інший світ, інше життя. Прихід німців — і їх панування — показали, що в Європі теж може повстати наука знищення людини. Кінець війни і віддання ряду народів на поталу Сталінові — ще більше підірвали віру в правду, в гасла свободи й демократії. Ці гасла були в ССРСР завжди фіктивні. Але дехто вірить, що для когось іншого ці гасла не є порожньою фразою, а реальністю. Для вимученого божевільними експериментами, що проводяться на тілі й душі, підсоветського громадянина — лишається єдина реальність, терор НКВД і боротьба за існування.

І кожен невільник, кожен поневолений народ бореться як може. Без надії на когось. Може й без надії на успіх. Але з вірою, що це його завдання перед Богом, призначення великої містерії життя — боротись за збереження обличчя, за збереження людського й божеського. Світ мовчить і може далі мовчати, бо вільний і насолоджується волею. Поневолені народи змагаються за волю. Український нарід боровся проти гітлеризму, бореться і далі проти московського большевизму. Цю боротьбу почав він 30 літ тому перший. Хай світ мовчить. Тайга Сибіру, льохи НКВД, братські могили — говорять голосно про нас, як про передовий загін в боротьбі з кремлівським маревом неволі й смерті.

«СИБІРСЬКА ПЕВЕКОВКА»

Я перебув 5 років у сибірській перековці. Так чекісти люб'язно називають своє жахливе підприємство. Під час мого звільнення, слідчий III Відділу Сіблагу НКВД Салев говорить:

— Знищуючи справжніх ворогів советської влади, ми одноразово перевиховуємо тих, які послизнулися, ми випускаємо на волю людей, перевихованих знов на чесних советських громадян.

Але розмовляючи з виходячими з табору після кількалітнього перебування там, я відчув де-що іншого. Ані вони, ані їх рідня, до кінця свого життя не забувають того знуцання над ними за той час, коли вони з квітучих людей перетворилися на старців з землистого кольору обличчям.

Вони говорили:

— Хай буде проклятий той навіки, хто думає тюрмою виправити чоловіка.

В моїй душі сум. Мені на волі важче ніж у таборі, до якого я звик. До дому — на соняшну Україну і до дружини, мене не пустили. Я мушу вибирати собі північний Кавказ або Казахстан. Мені видано квиток до Кавказу і однорічний паспорт, в якому написано умовний знак «пост. С. Н. К. ССРСР від 29. IX. 1933 р. пункт 11».

Швидко я довідуся, що це таке. Це помітка, що я був засуджений за політичною статтею. З тим паспортом не можна мешкати в більших містах, не можна отримати будьякої кращої праці. Цей паспорт — вовчий квиток...

Живу на Кавказі. Приїхала на побачення дружина. Дістав «чорну» працю, але якось живу.

Дружину не звільняють з праці у Вінниці. Коли вона залишить її самовільно, то засудять на рік в'язниці...

ВІЙНА З НІМЦЯМИ

Мене викликають у воєнний комісаріят:

— Доведеться піти на фронт, захищати «соціалістичне отечество».

Так, думаю, захищати та не батьківщину Україну, а «отечество», яке мене само зробило своїм ворогом...

Незабаром нас привезли на Україну на фронт. Всі були такі як я — колись засуджені... Нам не дали зброї, лише лопати і ми мусіли біля Дніпра копати рови проти танків.

Коли німецька армія, прорвавши фронт, форсувала Дніпро вище Києва і біля Кременчука, вона замкнула коло біля Лубень і ми потрапили разом з 6 і 12 советськими арміями в оточення.

Ті, що мали зброю кидали її зі словами:

— Нам нема за що воювати! Хіба за колгоспи і ненависного Сталіна?!

Але німці, легко взявши в полон більше як 120 тисячну армію лише на невеличкому відтинку фронту, швидко нам показали своє справжнє обличчя.

Ями, табори за колючими дротами, голод і безглузді розстріли полонених. Ми йшли і вкривали своїми трупами українську землю.

Рідний брат остогидлого большевизму — німецький нац-соціалізм — продовжував над нами свої диявольські експерименти і знущання. На місце червоного кремлівського дракона, що пожирав народи СРСР — прийшов чорний звір з Берліна, з ясним пляном: докінчити почате большевизмом винищування господарів багатого українського чорнозему й самому осісти тут.

Частина третя.

МАСОВИЙ МОРД У ВІННИЦІ

Мене вивезено з Вінниці в січні 1937 року і лише через сім років, на весні 1943 року, пощастило дістатися до рідного міста.

Роки міняють обличчя знайомих людей, міст і навіть всієї країни. Мое рідне місто і дружина були смутні. Гірке попереднє життя за большевицького режиму зовсім не змінилося з приходом німецьких окупантів. Вони поводитися так само жорстоко з населенням. Та ж сама смертоносна вулиця, немов жахливий млин, діяла далі, лише на сірих корпусах будинків НКВД, німці зробили з цементу літери «С. С.» і «С. Д.» Над будинками, зробленими попередніми господарями, майоріли такі ж червоні прапори, як символ крові, лише замість зорі, там була чорна свастика.

Так. Кров текла і тепер. Щодня чути в дворі головного корпусу зойки і постріли.

Дружина мене ледве пізнала. П'ять років советських таборів і два роки німецького полону зробили своє.

— І за весь час лише два короткі листи, — казала вона. — А як я боялася за тебе... Тут 1937 року біля Літинського шляху НКВД огородило височенням парканом старий грушовий сад. Одного разу я поверталася у вечорі з Літина і бачила, як три вантажних авта, вкриті брезентом, звертали з шляху до тієї огорожі... І раптом я відчуваю, як волосся піднімається на моїй голові від невимовного жаху. Добре, що мені немов відобрало голос і я не кричала... Ліхтарі

задньої машини освітлювали скривавлену мертву руку, що звисала зза борта... Мені все видавалося, що це твоя рука. Я заспокоїлася лише тоді, коли отримала з Сибіру коротеньку листівку... Нераз в гарячу пору в-літу я проходила шляхом і чула як вітрець дононив із-за таємничої огорожі разючий труп'ячий сморід. А навколо ходив вартовий енкаведист у синьочервоному кашкеті.

Дружина розповідала пошепки і невимовний жах відчувався в кожному її слові. Вона немов боялася, що хтось підслухає її розмову...

Ця поведінка виробилася за довгі роки життя в державі, де панував страшний терор.

Мене зацікавила розповідь дружини. Незабаром розповіли ще й чоловіки сусіди про те, що 1937—38 року поширювалися чутки, немов там на Підлісній вулиці будується якась таємнича військова споруда і туди щодня привозили автомашинами цемент, хльорне вапно, торф, сіль — неначе б то будівельні матеріяли, а в ночі привозили якийсь таємничий вантаж критий брезентом.

Ми, кілька українців, оглянули терен великого саду, що мав понад 60 западених ям чотирьокутної форми, 4 на 4 метри. На деяких з них буйно поросла кількалітня бузина і куці. Огороджу розтягли на паливо взимку.

Порадившись, ми прийшли до висновку, що це місце було спільним кладовищем, де ховали тіла замордованих НКВД, в страшних 1937—38 роках.

Про це ми повідомили міську управу, і незабаром у Вінниці почалися відомі розкопи жертв НКВД, про які знає вся Україна...

СУДНИЙ ДЕНЬ

За півтора-два роки їх було розстріляно близько 15 тисяч чоловік. Людям зв'язували руки назад і стріляли в потилицю. Що довелося перенести тим нещасним і які муки пережили вони в передсмертні хвилини. Там, де дрижала рука, перевтомленого кривавою працею ката, на допомогу приходили інші помішники і молотом, чи важким залізом розвалювали голови, вибивали щелепи.

Ось лежить труп. Його голий череп має пролам завбільшки як кулак. Он, другий, з відбитою нижньою щепленою. Он, лежить каліка з штучною дерев'яною ногою, йому теж провалили голову...

Місяцями вимучували їх кати-слідчі, караючи і знущаючися, провокуючи і вимагаючи дивовижних свідчень.

Дарма думали нещасні попасти на довголітнє заселення, або в табори примусових робіт, після відбуття яких у деяких все ще була надія побачити своїх кривих і близьких.

Але їх спіткала страшна доля — куля в потилицю.

Хто ж були ці страчені? Коли б їх не розпізнало багато людей, можна було б думати, що то засуджені на смерть дійсні злочинці, яких покарало НКВД.

Але правда завжди залишається правдою. На мешканців міста напав невимовний жах, коли вони зразу, після розкриття перших ям знайшли там своїх кривих. Правда, через довге перебування в землі, їх обличчя дуже змінилися, але їх пізнавали по одягах, по сорочках, по особли-

вих прикметах і паперах, що знаходилися в кишнях одягу замордованих.

Страшна вістка про розкриття жахливого злочину негайно немов на крилах оббігла всю Україну.

Влітку 1943 року місто Вінниця нагадувало немов родину в жалобі, де помер батько.

Тисячі людей прибували до міста з найвіддаленіших міст і сіл України. Їхали підводами, йшли пішки селяни з своєї області. Тисячі місцевих громадян щоденно відвідували місце страшних розкопів, побачити тіла нещасних, попрощатися з ними й може знайти своїх близьких і родичів.

І вони знаходили. Ось жінка, що приїхала з далекого подільського села Широкої, знайшла речі свого чоловіка — священника Леоніда Білецького.

— Вони убили його тут, а мені ж казали, що заслали на 10 років у далекі табори без права листування, — лементувала жінка.

Жіночий і дитячий лемент і голосіння стоять у пекельному саду. Достигаючі груші падають на страшні, спотворені тіла людей зі зв'язаними назад руками. Вони сотками розкладені на зеленій траві — з відпаленими носами, з вищіренними зубами, повним ротом землі. Їх одяг напів зітлів, а тіла часом просолені, сині, або білі від хльорного вапна. Сіллю і вапном модерні кати робили дизенфекцію, щоб при такій величезній кількості тіл процес розкладання відбувався повільніше.

Газета «Вінницькі Вісті» з нумера в номер друкувала списки розпізнаних убитих. Не минуло дня, щоб не було розпізнано багато замордованих. Їх родичі розповідали жахливі факти.

Це були в більшості жінки різних працівників, що працювали по підприємствах чи колгоспах і були заарештовані за якусь підозру, а здебільшого по наклепу. Серед них дуже багато

заарештованих за релігійні переконання і священників. Та найбільше заарештованих в рядах виконання контингенту НКВД — призначеного як черговий удар по біологічній основі українського народу.

В одній розкритій ямі 4 на 4 метри і 4 метри завглибшки не було знайдено жадного трупа. Але те, що знайшли в цій ямі зробило якесь просто містичне враження на відвідувачів. То були обгорілі, на пів знищені «речеві докази», здебільшого церковні ризи і речі, хрести, чаші, мітри і скуфії, безліч церковних книг, 22 євангелії, кілька на-пів спалених псалтирів, особисті документи і т. д.

Всі ці речі не були жадним доказом вини. Вони були спалені і кинуті в яму. Розстріляні не ставали перед жадним судом, інакше — ці речі мусіли б бути долучені до актів. Це був морд. Скритий, підступний. Без обвинувачення, без подання причин і доказів виносилось присуд і переводилось страту. Караюча рука «робітничо-селянської влади» не мала відваги признатись родинам «ворогів народу», що з ними зроблено. Про суд, присуд і мотиви чи докази не може бути мови.

Я бачив, що в могилах в Вінниці лежали закатовані тисячі українських селян, робітників, інтелігенції, а також командирів армії. Траплялися поляки й москалі. За що їх знищено? Лише, щоб зменшити кількість населення України, щоб звільнити місце для зайд з Московщини.

Коли 1943—44 року протинімецькі і разом з тим протибільшовицькі партизани на Україні допитували полонених співробітників НКВД, останні признавалися, що вони отримували згори накази «виявити і заарештувати певну кількість ворогів народу», в якійсь певній місцевості. Хто попадав в цю кількість було менше важно.

Звичайно це були кращі люди з українського населення.

У тоталітарній державі був плян терору організований згори. Була своя п'ятилітка терору, свої стахановці, свої «заплечених справ» майстри, які перевиконували свої криваві норми, отримуючи офіційно за кожну страту. (Це офіційна платня виконавцеві за кожного розстріляного).

Жодного слова про масовий морд не потрапляло у пресу, за винятком так званих показових процесів, напр., справа у всіх більших містах після вбивства Кірова, справа Тухачевського, Бухаріна і інш. Хто, наприклад, міг наважитися запитати у всесильного НКВД, за що заарештували його знайомого? Ніхто!

Хто ризикував би написати у листі, чому заарештовано його близького? Ніхто!

Але як старанно не ховали НКВД-исти свої злочини, вони не змогли їх заховати на завжди.

Неправда ніколи не зможе стати правдою!

Ці могили розкрилися і відкрилася жахлива діяльність «меча диктатури пролетаріату», який, як не дивно, рубав голови... тому самому зашмальцованому пролетаріатові.

Тисячі свідків самі приходили влітку 1948 року і давали свідчення численним закордонним кореспондентам, професорам нейтральних держав, численним представникам духовенства. Вони говорили всі в один голос і називали дати заарештованих нещасних переважно в 1937—38 рр.

В кишенях замордованих уривки советських грошей, за 1937—38 рр., «Більшовицька Правда», «Молодий Більшовик», вінницькі обласні газети, пачки кременчузької махорки, гроші, зарібні книжки коштів в'язня вінницької тюрми за 1937-39 рр.

Ось, лежить на трупі зім'ятий папірець «Протокол обшуку 14. квітня 1938 року. Обшук пе-

реведено в квартирі гром. с. Савинець Тростянецького району, Синявського Івана Романовича. При обшуку був присутній громадянин Лужанський. Вилучено паспорт серія Е О н. 647 075». Жертву знищено разом з актами. Адже тут були непотрібні ні акти, ні факти.

Квиток збірних грошей в'язня на ім'я Дубиняка Василя з 13. березня 1938 року.

Розписка на ім'я Лотоцького, датована 25. 4. 1937 року.

Протокол обшуку 29. 3. 1938 року у квартири мешканця с. Нова Ободівка, Ориченка Андрія.

Виписка з присуду військового трибуналу на ім'я Чернявського А., датована 8. 6. 1940 р., якого за ст. 54.6 засуджено до розстрілу.

Тисячі документів, усі майже з датами 1937-1939 рр., хоч зрідка траплялись і з 1936 та 1940 рр.

КОГО ВОНИ ЗНИЩУВАЛИ

Тоді ясно квітували липи, але навіть пахощі не могли перебороти смороду, що линув з Підлісної Вулиці.

Сумні люди йшли натовпом, поодинокі, по-двоє, по-трьох, хустинками витираючи сльози. Часто проривалося ридання.

Розкрилися лише перші могили страшних пекельних каратів смерті. На зеленій траві лежить кількасот тіл замордованих з витріщеними зубами, витеклими очима, з відпалими носами, зі зв'язаними назад руками. Скручені в агонії тіла пересипані сіллю, цементом, вапном.

Перед трупами лежала дбайливо загорнута білизна, шматки старого жовтого сала, згнилі пачки махорки, советські газети з 1937—39. років...

Серед тих розложених тіл, матері знаходили синів, жінки чоловіків, доньки своїх матерів, батьків.

У ті роки (1937—1940) на Україні не було війни, жодного повстання, навпаки, більшовики в своїй облудній і брехливій пресі писали: «все гаразд», «плани виконуються і перевиконуються», «жити стало краще, жити стало веселіше».

За що тоді так жорстоко розправлялися більшовики з цими людьми і закатували їх? — запитували люди.

На початку 1937 р. сам Сталін висловився, що «25% всього населення ССРСР є ворогами советської влади і наше завдання є розкрити їх».

З цього і почалося...

По всіх районах області від міст до далеких сіл та хуторів приходила хвиля шалених арештів, без ніяких судових наказів.

Агенти НКВД в кожному селі та місті зараня замічали свої жертви, при чому їх обвинувачення не мало жодних доказів. Дуже часто тут відігравали значну роль і особисті порахунки агентів і сексотів. Ці люди обріхували людей і за це отримували нагороди та підвищення по службі. Ці агенти знали, що жадного розслідування не буде і нещасній жертві уже не доведеться вийти з пастки.

Заарештованому підшивалося формулювання «ворог народу», щоб якнебудь сформулювати його вину.

Були цілі великі групи населення, до яких НКВД застосовувало свої репресивні пляни. До них належали колишні військові, чиновники, всі ті, що не заховували своїх релігійних переконань. Сам факт відвідин християнської церкви (до 1942 р.) розглядався як державний злочин. Серед заарештованих було дуже багато священників, які не дивлячися на переслідування, все ж не відмовлялися від свого стану. В ССРСР за десятиліття 1929—1939 років на християн була такаж гонитва як і в старому Римі під час поганства. Лише війна, яка мало не довела більшовизм до загибелі, примусила більшовиків терміново зревівувати своє ставлення до церкви і дозволити провадити Службу Божу. Але й це не без розрахунку: церкву зроблено ще одним знаряддям русифікації та більшовицької пропаганди.

Дбайливо аналізуючи діяльність НКВД у Вінницькій області, розглядаючи число замордованих за фахом, за національним складом і приналежністю до певних політичних груп, можна вивести слідуєче: НКВД мало свій плян терору, згідно з яким з кожного населеного пункту області заарештовувалася певна кількість чоловіків для того, щоб тримати в стані постійного страху все населення та щоб підірвати його біологічну

основу. Цим досягнуто такого стану, що населення Сов. Союзу не могло досі скинути антинародно комуністичну самозванну і фактично ніким не обрану владу.

Ось в чому полягає головна і єдина причина цих жахливих «особливо важних завдань партії і уряду», як писалося в советських часописах про злочинну діяльність НКВД.

В більшості випадків під час арешту проводився страшний обшук. Звичайно при цьому конфіскувалися не значні з судового погляду речі: старі фотознімки, листи, малюнки і книги релігійного змісту, хрести чи медалі і перш за все чужоземні книги.

Серед «речевих доказів» знайдених у одній з ям були: кухарська книга польською мовою, каталог англійських книг, німецькі технічні часописи і т. ін. В цьому советське НКВД вбачало загрозу в державній безпеці. Зв'язку з закордонном большевики боялися як вогню.

Як загальне явище, заарештованих тримали деякий час в тюрмі найближчого міста, де жінкам іноді щастило навідуватися і як не побачити, то хоч довідатися, що їх близькі ще знаходяться у в'язниці. Іноді щастило навіть передати харчову передачу, чи дещо з одягу. Минав час і жінок сповіщали, що їх близьких відправлено до Вінниці. Тут губився слід нещасних. Багатьом жінкам, які настирливо намагалися розізнати долю своїх близьких і цілими днями оббивали пороги командантури НКВД, або натовпом очікували біля тюремної брами, довелося перенести чимало погроз, вислухати глум і брехливі заяви співробітників НКВД, які часто заявляли жінкам, що їх чоловіків відправлено до Києва.

Жінки їхали до Києва, де їм з'ясували, що їх чоловіків там нема, потім вони знов поверталися до Вінниці. Врешті-решт службовці, бачучи уперті домагання нещасної жінки, часто під

особливу розписку сповіщали, що чоловіка «за-слано на 10 років до далеких таборів без права листування».

Вислухавши цю останню стереотипну заяву, нещасні поверталися додому у великому смутку. Влада, знаючи, що цим народила собі ще одного (а то й кілька по числу членів родини) ворога, обставляла свою нову жертву цілим кільцем сексотів, здійсмила з праці, або переводила на гіршу, як жінку чи родича «ворога народу».

Жінки жили згадкою за рідними і вирішували з надією чекати повернення.

Величезна кількість родин ССРСР довгі роки не втрачала надії на поворот своїх близьких. Вони вичікували, що може буде амнестія, або скорочення терміну кари, очікували, що може з далеких таборів отримають якусь хоч найкоротшу звістку про те, що близька людина ще хоч жива.

Але це були даремні мрії.

Страшно навіть подумати, що пережили жінки, матері і діти, коли до них надійшла вістка про жахливу знахідку у Вінниці і пронеслася чутка, що їх сусіди і знайомі вже знайшли в пекельних ямах частини одягу, чи пізнали трупа близьких.

Лише той, хто сам стояв біля братських могил і бачив виплакані очі напів божевільних жінок, може зрозуміти глибину їх горя!..

Нещасні жертви були закатовані у самий підступний спосіб. Всі вони зі зв'язаними за спиною руками, у багатьох зв'язані також і ноги, деякі з кляпом у роті. Дуже часто на трупах, а особливо тих, що були пересипані сіллю і цементом, не дивлячися на п'яти і шостилітне перебування у землі, ще можна побачити сліди страшних тортур. У кількох трупів було видно сліди обпалу вогнем. Багато трупів було зі скаліченими статевими органами.

Самий спосіб розстрілу дрібнокалібровими олив'яними кулями — один із особливо муче-

ницьких. У більшості замордованих було по два до три, а то й по чотири і п'ять поранень в потилицю. Медична експертиза без жодного сумніву довела, що перша і друга кулі, попавши в кістку, розплющувалися і створювали лише велику і не смертельну, але дуже болючу рану.

Коли така куля попадала в мозок, вона часто-густо викликала кроворозливання, яке приводило до поступового, але надто страшного муками кінця.

В значній кількості випадків навіть три до чотири кулі не могли скінчити нещасну жертву. Тоді вживали якогось замашного предмету і ним розбивали череп і вибивали щелени.

Які муки перенесли знайдені в загальних могилах зовсім нагі і не зв'язані трупи 24 молодих жінок? Не можливо описати жахливі сцени перед їхніми останніми хвилинами.

Начальником вінницького обласного управління НКВД тоді був Соколінський, слідчими: Шабунін, Волошин, Морозов і тд. Вони діяли за безпосередніми вказівками головних убивців з московського Кремля!

ДОКУМЕНТИ І ДОКАЗИ

Судово-медичний протокол
про масовий морд у місті Вінниці.

1. Кількість знайдених братських могил на ділянці овочевого саду, бувшого володіння НКВД, налічує 37. З них до червня 1943 р. розкопано 12. В одній могилі разом з величезною кількістю одягу інших убитих знаходилося лише 18 трупів і в другій 74. В більшості могил пересічно знаходилося по 100—120 трупів, а в двох 250—270.

На терені кладовища, в порожній частині, біля лікарні м. Прогова, до цього часу знайдено 14 братських могил, за приблизним підрахунком загальна кількість їх налічує 30. З санітарних міркувань, зза близькості лікарні, ці могили не розкопувалися до кінця, а з кожної було вийнято по кілька трупів, які були вивчені судово-лікарською експертизою.

На терені міського парку, серед дерев, до цього часу знайдено 14 могил і в другому місці 10. З 14 могил судово-лікарською експертизою було вийнято і обслідувано 40 трупів.

2. Експертизою на 1670 трупами вдалося устійнити з безпомилковою точністю причини смерті. Всі трупи носили сліди пострілів в потилицю, або в задню частину голови, паралізуючих шийні хребці, або порушивших діяльність мозку. Майже у всіх випадках спостережено дві, три, а навіть чотири рани. З'ясовуючи це тим, що для розстрілу вживано дрібнокалібрового пістоля з олов'яними кулями. Ця вогнепальна зброя мала настільки обмежену силу розриву, що для вбивства часто не вистарчало й кількох пострілів.

Характерно, що у майже всіх випадках спостережено виключно вхідні отвори куль — лише в кількох випадках кулі пробивали наскрізь шию. Деякі кулі рикошетували від шийних кісток і від черепа, виринаючи разом великі куски м'яса, однак не спричиняли смерті. Приблизно в 60 випадках було спостережено, крім поранення кулею в потилицю, розбиття черепної коробки. Інакшими словами, недобиті пострілами жертви, добивалося тупою зброєю. Ці поранення наносились з розмаху важким предметом, напр., прикладом рушниці, чи залізною урою.

3. Перед убивством всім жертвам зв'язувано руки за спиною. У одному випадку у жертви, замість руки був лише обрубок, але цей обрубок був зв'язаний з другою рукою. Лише у молодих жінок у віці від 30—40 років руки не були зв'язані і вони мали лише сліди пострілів в потилицю. Вони були вкинуті в загальну могилу зовсім голими. Було знайдено одну жінку біля 30 років, теж роздягнену, але зі зв'язаними руками. Літні жінки були, як і чоловіки, зовсім одягнені.

4. Вік убитих в середньому між 40 і 60 років, лише незначна кількість була молодших.

5. Загальні могили на кладовищі і на терені парку, до цього часу частково розкриті і обслідувані, дали ту картину, що і в саді НКВД. Тут також у всіх убитих були зв'язані руки назад, ті ж два три поранення в потилицю, чи задню частину голови, такий самий постріл олов'яною кулею дрібного калібру.

6. За приблизним підрахунком, відповідаючим кількості відкритих братських могил і середній кількості трупів у окремій могилі, на терені овочевого саду повинно бути поховано в середньому 4000, на міському кладовищі 3000 і в парку 4000. Таким чином кількість трупів у цих трьох місцях розстрілу у Вінниці складено 11—12 тисяч.

7. Час морду: трупи були у різних стадіях розкладу. Завдяки двохметровому пластові не пропускаючої води глини і одяги на трупах, більшість з них носить сліди муміфікації зовнішнього шару, інші жировоскові відкладення. В багатьох обслідуваних черепах знайдено вапнякові мозкові створення. Цей стан доводить, що смерть настала 4—6 років тому в роки 1937—39. Такі ж спостереження зроблені приблизно на 40 трупах вміщених в загальних могилах на кладовищі і над іншими 40 з загальних могил у народньому парку. Розстріли, які провадилися в усіх трьох місцях або сходяться щодо часу або безпосередньо наступили один за одним в часі між 1937—39 рр.

На цьому закінчується судово-медична експертиза.

Підписи лікарів судової медицини.

13 і 14 червня місто Вінницю відвідала міжнародня комісія відомих знавців судової медицини з європейських країн. На основі своїх спостережень ця комісія склала слідуочий протокол:

ВИСНОВКИ ЕКСПЕРТИЗИ СУДОВО - МЕДИЧНОЇ КОМІСІЇ

Члени комісії оглянули всі існуючі місця загальних могил у місті Вінниці. Більша кількість могил однакової форми, розміру і глибини, де в'ять з них були ширшими і глибшими. В усіх нами оглянутих ямах трупи лежали без порядку і в перемішку. Членами комісії переведено 11 розтинів, і в 24 випадків переведено судово-медичне обстеження трупів.

Всім групам, знайденим в місцевості н. 1 було зроблено розтин. В одному випадку труп було взято з місцевості н. 3 «парк». Трупи чоловіків усі без винятку були одягнені і майже всі зі зв'язаними за спиною руками. Три жіночих трупи в нашій присутності, виняті з загальної ями, були зовсім роздягнені. Їх руки не були зв'язані. (Яма 24 Б).

Всі трупи мали рани вогнепальної зброї калібру 5,6 мм здебільшого в потилицю.

Всі кулі без винятку були олов'яні і без оболони «Лонг Райль». У більшості вхідних отворів куль було встановлено сліди додаткових пострілів. В переважній кількості кулі встрягали в тіло. На цілому ряді трупів були сліди двох а то й трьох вогнепальних ран.

Поряд з пошкодженнями нанесеними тупим зброям, у багатьох убитих виламані щелепи, або провалені черепи. На одному трупі ми спостерігали перелом і наявність низько сидячих ран від пострілу в потилицю. В більшості випадків можна установити, що вогнепальна рана з'являлася причиною смерті. У випадках поранень у нижню частину потилиці, що не викликали негай-

но смерті, причиною смерті слід рахувати пошкодження нанесені тупим зброям.

В багатьох випадках, де вхідний отвір куль знаходився у нижній частині шиї, не було пошкоджень від тупого зброя, слід догадуватися, що люди вмерли від невияснених причин.

У одному випадкові, коли компактна глина була знайдена в середині стравоходу, можна здогадуватися, що підстрелений ще за життя ковтав землю.

Обслідувані трупи, судячи по одягові, належали майже виключно до простих робітників і селян, в більшості випадків людей старшого віку.

По високій, густо порослій бузині, по кількості землі у ямах і головним чином по вигляді трупів і стану їх розкладу, особливо по розповсюдженні трупної воцини, можна довести, що трупи були вкинені в могилу п'ять років тому, як це і стверджуються населенням, особливо родичами, що дали нам свідчення, і службовцями міських установ.

Висновки експертизи:

Нижче підписані члени комісії, що обстежили братські могили українського населення околиці міста Вінниці, з яких дотепер було розкрито 66. Всі обслідувані трупи мали вогнепальні рани в задній частині голови і потилиці, крім одного, що мав поранення в бік. За виключенням жертв, поранених у нижню частину потилиці, безпосередньою причиною смерті всіх останніх являлося поранення голови вогнепальною зброєю.

Згідно допиту родичів і свідків, згідно з знайденими при трупах документами і з описаних у вищеподаному протоколі трупних змін та побічних даних — виходить, що вбивства були зроблені приблизно в 1938 р.

Підписи:

1. Д-р Зоенен, Бельгія — проф. анатомії гентського університету.
2. Д-р Михайлов, Болгарія — асистент Інституту Судової медицини Софійського університету.
3. Д-р Песонен, Фінляндія — ординарний професор анатомії університету в Гельсінках.
4. Д-р Дювуар, Франція — ординарний професор судової медицини — Париж.
5. Д-р Кацаніга, Італія — проф. судової медицини університету в Міляно.
6. Д-р Юрак, Хорватія — проф. патологічної анатомії університету в Загребі.
7. Д-р Тер Портен, Голляндія — проф. патологічно-анатомічного Інституту — Амстердам.
8. Д-р Біркле, Румунія — асистент Інституту Судової медицини в Букарешті.
9. Д-р Геквіст, Швеція — ординарний проф. анатомії в Стокгольмі.
10. Д-р Кішек, Словачія — ординарний проф. суд. мед. Пресбург.
11. Д-р Орсош, Мадярщина — проф. суд. мед. і криміналістики при університеті в Будапешті.

ПОХОРОНИ ЗАМОРДОВАНИХ

Свята церква повним собором прийшла на похорони, що тяглися ціле літо. Нещасним порозв'язували руки, поклали у довгі братські могили, по 150—160 тіл. Он, скраю в ямі лежав труп молодої дівчини у вишитій українській сорочці з довгими косами. Посивлі коси від незмірного жаху, що його пережила ця нещасна у останні хвилини життя.

Ще ніхто ніколи в світ не бачив таких похоронів. Вперше в історії людства ховали покійників у такій великій кількості на п'ятому році після страти.

Це перший по розміру жахливий і підступно організований морд власних людей.

Не можна описати горя і тих сліз, що пролилися на вінницькій землі.

Українська оркестра грала жалібного марша, стелився дим над трупами і линув у блакить неба. Був Спас. Розкішне свято української землі. Співав хор. Над могилою виступив з проповіддю вінницький єпископ преосвящений Григорій.

— Хто любив правду, хто почитав Христа, потрапив у ями цього страшного саду.

Дорогі братя і сестри! Встаньте! Встаньте і прийміть подарунки принесені сьогодні вашими рідними. Розкішні яблука, груші, святе коливо, хліб — найдорожчі подарунки, на які ми мали найбільше право, бо у каторжній праці здобували кожне зерно. Встаньте! привітайтеся з друзями, що в день св. Спаса принесли з собою свячені плоди подільської землі...

На суху глину котилися рясні сльози тисяч людей, проривалися ридання.

На могили кладуть вінки привезені з Харкова, Полтави, Херсона, Кам'янця, з сіл Вінниччини, Катеринославщини, Одещини, Чернігівщини. «Свободолюбному українському селянству, яке загинуло в боротьбі проти колгоспного рабства». «Нашим мученикам — вічна пам'ять» — майоріли написи на вінках.

Старий, сивий єпископ Євлогій, працюючися з мучениками промовив в останнє: — Українці! Невже ви забули, що було лише три-чотири роки тому, коли ви не знали увечорі, що до ранку може трапитися з вами? Невже ви забули, як комуністична партія з її потворною ідеєю про боротьбу кожного з кожним творила тут свої жахливі криваві оргії. Недалеко звідсіль, там за Підлісною вулицею є зарослий кущами пустир, де лежать тисячі тіл замордованих ЧК. Це не випадкові могили, або нещасний випадок — це малюнок системи підлого, нечуваного в історії світу режиму. Цей злочин ще страшніший тим, що він запланований згори. Ніякі жахи і тортури середньовіччя, або еспанська інквізиція, не може зрівнятися з терором ЧК—ГПУ—НКВД.

Тисячі людей слухали слова старого єпископа, які підсумовували все те, що частково знав, або здогадувався кожен. Єпископ щиро молився, але йому перешкодило ридання. Кілька разів він переривав своє казання, яке закінчив молитвою:

«Сьогодні молимося до престолу Всевишнього за тих, хто при розлуці з життям, був позбавлений молитви Божої, хто терпів муки і кинутий у страшні могили забитим у таємний спосіб».

Не піддається ніякому описові, що пережили ці нещасні, коли відчули свій передчасний кінець, коли кати крутили їм руки назад. В цих скручених тілах, зігнутих, викручених ногах, закинутих

назад головою, видно, відбилосся, які нелюдські муки терпіли вони.

Кати гадали, що їх лиходійства назавжди залишаться таємницею, але вони помилилися. Пам'ять про мучеників довго житиме в наших серцях. Наші люди понесуть іншим народам розповідь про цю жахливу подію, щоб вони боронилися проти комуністичного всесвітнього лиха.

Богові помолімося! Киньмо за християнським звичаєм пригорщу землі на могилу безчесно загинувших».

Сиплется злива квітів, грудки землі. Хор співає урочисто, але з болючим риданням у голосі.

«Прийдіть востаннє. Привітайте наших рідних, батьків, сестер, бо вони відійшли від родини своєї і до гробу поспішили. Вони не дбають про суєтне земне життя. За їх спокій Господові помолімося!»

Могутній тисячеголосний хор заглушує ридання людей. Он, колихнувся ряд, бо знова упала знепритомніла жінка.

Похорони продовжувано один за одним близько трьох місяців. Ціла Правобережна Україна немов находилася у глибокій жалобі. Понад сім тисяч загинулих було поховано, але це була лише третя частина, бо віднайшлися нові місця жахливих катівень — на кладовищі в парку, на старому польському цвинтарі, на городах НКВД. Все місто нагадувало один величезний могильник.

Але Вінниця не одиноке місто. Такі самі цвинтарі є по всіх обласних і республіканських містах СРСР. У Вінниці начальник обласного управління НКВД — Соколінський — невдало вибрав місце для такого відповідального кладовища. В інших містах їх заховали більше старанно.

У більших містах НКВД мало свої власні крематорії, де палили трупи.

У місті Катеринодарі трупи замордованих розмелювали у в'язничній машині на взірець бе-

тономішалки і потім рештки спускали каналізацією на дно Кубані біля величезного Шапсугського водосховища. Там у роки 1937—38 розвелася сила величезна раків, але місцеве населення їх не споживало, бо їх м'ясо смерділо людськими трупами.

На всій земній кулі немає жодного уряду, який би посмів навіть подумати скоїти злочини, подібні до злочинів звироднілого, антинароднього, московсько-большевицького уряду.

Опінія культурних народів всього світу, коли не хоче загибелі цивілізації ХХ століття, мусить вимагати для злочинців, що заховалися у Кремлі, нового Нюрнбергу.

Читайте і поширюйте
єдиний в ЗДА український журнал
державницької думки

«САМОСТІЙНА УКРАЇНА»

Виходить кожного місяця на 32 сторінках
великого формату.

«САМОСТІЙНА УКРАЇНА»

інформує про визвольні змагання українського народу на Рідних Землях;

«САМОСТІЙНА УКРАЇНА»

містить статті на ідеологічні, історичні, культурні і господарські теми;

«САМОСТІЙНА УКРАЇНА»

друкує твори сучасних українських поетів і письменників;

«САМОСТІЙНА УКРАЇНА»

поширює освіту і формує державницький світогляд;

«САМОСТІЙНА УКРАЇНА»

розглядає і обговорює актуальні проблеми міжнародного і українського життя.

Ціна одного примірника 30 центів.

Річна передплата \$ 3.

Замовлення слати на адресу:

INDEPENDENT UKRAINE

P. O. Box 194 :: St. Paul 2, Minn.